

Läxhjälp och rättvisa

- En idéanalys av debatten och förslagen kring läxhjälps utformning

Christopher Andersson

Avdelningen för mänskliga rättigheter

Historiska institutionen

Kurskod: MRSG61

Termin: Vårterminen 2016

Handledare: Lena Halldenius

Omfång: 15 702 ord

Abstract

Debatten om läxhjälpens utformning blev en symbolfråga som kontextualiserades av samtida politiska händelser och skiftningar i opinionen. Den statliga subventionen Läs-Rut och värnandet om ökad tillväxt stod i kontrast till utlåtanden om bristande likvärdighet i skolan. Finns det någon rättvis väg framåt? Och vilka förslag på utformning av läxhjälpen framfördes? Denna uppsats syftar till att, genom en beskrivning av samhällsdebatten, identifiera de förslag på utformning av läxhjälpen som framförts. Detta följs av en utvärdering av samma förslag för att avgöra om de är rimliga. För att avgöra detta kommer förslagen att problematiseras och utvärderas utifrån John Rawls teori om rättvisa samt ett utbildningssociologiskt ramverk. Studien identifierade tre förslag på utformning av läxhjälp. Vidare kunde det konstateras att samtliga förslag inte levde upp till Rawls principer om rättvisa. Detta kunde härledas till förslagets oförmåga att erbjuda elever med lägre kulturella kapital en likvärdig utbildning.

Nyckelord:

Läxhjälp, Läs-Rut, idéanalys, John Rawls, utbildningssociologi, rättvisa, a theory of justice.

The debate on the design of policy regulating private tutoring in Sweden became a symbolic issue contextualized by contemporary political events and shifts in public opinion. The proposition of a state tax subsidy for private tutoring was opposed by statements arguing for the propositions effects on an equal access to education. Is there a just and plausible way forward? And what were the propositions regarding private tutoring voiced? This paper aims towards identifying the proposed propositions through a descriptive analysis of the debate. This is followed by an evaluation aimed at determining if these proposals are reasonable. This will be achieved through an assessment inspired by John Rawls theory of justice and by relevant sociological theories. The study identified three propositions. The evaluation concluded that none of these were compatible with Rawls principles of justice. Much of this due to the different propositions inability to offer students with a lower cultural capital a just and equal education.

Key words:

Private tutoring, idea analysis, John Rawls, sociology of education, justice, educational justice, a theory of justice.

Innehållsförteckning

1	Inledning	2
1.1	Problemformulering, syfte och frågeställningar.....	3
1.2	Material och avgränsningar.....	4
1.2.1	Primärmaterial.....	5
1.2.2	Källkritik.....	7
1.3	Om läxhjälp i Sverige.....	7
2	Litteraturoversikt	10
2.1	Social skiktning, social mobilitet och utbildning.....	10
2.2	Läxhjälp som fenomen.....	12
2.3	Sammanfattad bedömning.....	13
3	Metod	14
3.1	Analysteknik: argumentationsanalys.....	15
3.2	Idékritik: extern rimlighetsprövning.....	17
4	Teori	19
4.1	John Rawls och rättvisa.....	19
4.1.1	Den första principen om rättvisa.....	21
4.1.2	Den andra principen om rättvisa.....	22
4.2	Det utbildningssociologiska ramverket.....	23
5	Undersökningen	27
5.1	Beskrivning av debatten och argumentationsöversikten.....	27
5.2	Genomgång av primärmaterial.....	28
5.3	Presentation av argumentationsöversikten.....	33
6	Analys	36
6.1	Okunnighetens slöja och en rättvis läxhjälp.....	36
6.2	Offentligt organiserad läxhjälp.....	37
6.3	Subventionerad privat läxhjälp.....	40
6.4	Ideellt organiserad läxhjälp.....	42
7	Diskussion och sammanfattning	45
	Referensförteckning	48
7.1	Empiriskt material.....	48
7.2	Litteratur.....	49

1 Inledning

2009 slog den årliga PISA undersökningen ner som en bomb i den svenska samhällsdebatten. Undersökningen som syftade till att utvärdera femtonåriga elevers kunskapsnivå konstaterade att svenskar presterat under genomsnittet i ett flertal ämnen.¹ Samtidigt fastslogs att den svenska skolan blivit mindre jämlik och antalet elever med tillräcklig läsförståelse blivit färre.² Sedan dess har de årliga undersökningarna framkommit med liknande negativa resultat. PISA resultaten resulterade i att frågan om skolans utformning åtnjöt ett större samhällsengagemang och blev en viktig politisk fråga. Inför valet 2014 konstaterade en undersökning av *DN/IPSOS* att skolan var väljarnas viktigaste fråga.³ Om PISA resultaten slog ner som en bomb var skolans utformning politiskt sprängstoff.

En annan fråga som kom att kontextualisera den politiska debatten inför valet 2014 var frågan om de ökade inkomstklyftorna. En undersökning av OECD i maj 2013 konstaterade att klyftorna växer snabbt i Sverige.⁴ Sverige var det land där den relativa fattigdomen ökat mest det senaste decenniet, vilket resulterade i att Sverige tappat 14 positioner i listan över de mest jämlika länderna.⁵ I det vakuum som karaktäriserades av en uppfattning bland den rödgröna oppositionen och dess sympatisörer att det svenska samhället och skolan präglades av ojämlikhet, fick frågan om skattesubventionering av läxhjälpen symboliskt värde. Frågan var politiskt användbar och tycktes spegla många av de samhällsproblem allmänheten ansåg aktuella. För den politiska oppositionen passade skattesubventionen av läxhjälp in i en berättelse av att Alliansens reformer endast gynnade de välbeställda. För Alliansen var läx-rut ett perfekt exempel på den arbetsmarknadspolitik man ansåg lyckad på grund av låg arbetslöshet, ökade arbetstillfällen och ökad tillväxt.

Resultatet blev en intensiv debatt om läxhjälpens utformning och roll i samhället från att skattesubventionen infördes 2013 till att den avskaffades 2015. Privata aktörer, ideella organisationer, politiker och andra offentliga beslutsfattare har uttryckt sin åsikt i en debatt med stor mångfald. Jag vill hävda att debatten om läxhjälpen är en intressant återspeglning av

¹ Rustad att möta framtiden?: PISA 2009 om 15 åringars läsförståelse och kunskaper i matematik och

²Rustad att möta framtiden?: PISA 2009 om 15 åringars läsförståelse och kunskaper i matematik och naturvetenskap, 2010, s. 4.

³ Olsson, Hans, "Skolan är väljarnas viktigaste sakfråga", *Dagens Nyheter*, 2014-09-03.

⁴ Eriksson, Göran, "Klyftorna växer snabbast i Sverige", *Svenska Dagbladet*, 2014-05-13.

⁵ Eriksson, "Klyftorna växer snabbast", *Svenska Dagbladet*, 2014-05-13.

en bredare ideologisk kamp om hur vårt samhälle och vår skola bör utformas. Vad är statens roll i konstruktionen av en skola där rättvisa och likvärdighet är bärande principer? Är det rättvist och legitimt att skapa marknader av välfärdstjänster?

Mot denna bakgrund är det angeläget att granska och kritiskt utvärdera de politiska budskap som framförs om hur läxhjälpen bör utformas. Genom en idéanalys kommer debatten om läxhjälpens utformning att struktureras och systematiseras i två grupperingar, det för att sedan utvärdera de förslag som identifierats genom en extern idékritik. Den externa idékritiken syftar till att avgöra om de förslag på läxhjälpens utformning som identifierats är rättvisa. Det som specifikt ska undersökas är om de identifierade förslagen är kompatibla med teoretikern John Rawls principer om rättvisa.

1.1 Problemformulering, syfte och frågeställningar

Som jag i tidigare stycke redogjort för blev läxhjälpens utformning en symbolfråga som kontextualiserades av samtida politiska händelser och skiftningar i opinionen. Mot bakgrund av detta finns det ett värde i att granska den debatt som skett kring läxhjälpen. Inledningsvis kan det, genom en studie av debattens utformning, inhämtas mer kunskap om samhällsdebatten och det allmänpolitiska läget under denna tidsperiod. Som en del av det blir en granskning av debatten kring läxhjälpen även en granskning av den förändrade politiska inställningen gentemot marknadens roll i välfärden.

1984 befann sig Olof Palme i studion för det populära radioprogrammet ”God morgon världen”. När han blev tillfrågad om en närliggande kommuns planer på att privatisera ett dagis argumenterade Palme för att introduktionen av marknader i välfärden skulle skapa ”Kentucky Fried Children”, ett hot mot såväl svenska barn som den svenska välfärdsstaten.⁶ Denna restriktiva syn på den fria och vinstmaximerande marknadens roll inom den svenska välfärden har förändrats sedan dess. Under 2010-talet, i samma tidsperiod som läxhjälpen debatterades, har debatten kring vinster i välfärden fått ett enormt utrymme som ett resultat av reformer som tillåtit vinstdrivande konkurrens inom skola, vård och omsorg. Som ett resultat av att läxhjälpen är ett försök att skapa en marknad av en välfärdstjänst blir en studie av det

⁶ Gingrich, Jane R., *Making markets in the welfare state: the politics of varying market reforms*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, s. 14.

specifika fenomenet således även en studie av en större samhällsförändring.

Det finns fler skäl till att utföra en granskning av debatten kring läxhjälpen utöver att den ger kunskap om det svenska samhällets utformning och olika sektorers reaktioner gentemot en välfärdsstat i förändring. Politiska idéer formar människors övertygelser och åsikter kring hur ett rättvist och välfungerande samhälle bör organiseras. Där det pågår en strid om hur samhället bör organiseras politiskt bör vi inte tillåta beslutsfattare att fara med osanningar. Det inbegriper även frågan om läxhjälp. Läxhjälpens utformning kommer att ha konsekvenser för såväl individen som för skolsystemet i stort. Förutsatt att vi strävar efter ett rättvist samhälle bör även läxhjälpen vara kompatibel med samma grundläggande principer och värderingar. I debatten om läxhjälpen figurerar en rad olika aktörer och flera av dessa aktörer har ett egenintresse av att läxhjälpen utformas på ett särskilt sätt. Ideella organisationer ser det som ett skäl till att få verksamhetsbidrag och läxhjälpföretagen vill fortsätta maximera sin lönsamhet. Således blir det en angelägenhet att kritiskt granska och analysera läxhjälpen som politiskt budskap och idé. Följaktligen är denna studies syfte att kritiskt granska och utvärdera samhällsdebatten kring läxhjälpen för att avgöra om de förslag på utformningar som framförs är rimliga och rättvisa. Ett delsyfte till huvudsyftet blir att redogöra för vilka ideologiska och politiska faktorer som kontextualiserar debatten kring läxhjälpens utformning. För att åstadkomma det sammanfattade syftet har jag formulerat ett antal frågeställningar:

1. Hur ser argumentationen ut i debatten kring läxhjälpens utformning?
2. Vilka förslag på utformning av läxhjälp går att identifiera genom en granskning av argumentationen?
3. Är de förslag som identifierats kompatibla med John Rawls principer om rättvisa?

1.2 Material och avgränsningar

Följande är en presentation och kritisk värdering av det material som kommer att användas i uppsatsen. Som jag tidigare berört syftar min uppsats till att kritiskt granska och utvärdera debatten kring läxhjälpen för att avgöra om de förslag som identifierats gällande läxhjälpens utformning är rättvisa. Min studie syftar till att granska en del av samhällsdebatten kring läxhjälpen för att identifiera de förslag på utformningen av läxhjälpen som framförs. Det valet

resulterar givetvis i ett primärmaterial som är relativt omfattande. Kapitel kommer att inledas med en presentation och diskussion av valt primärmaterial där jag även redogör för relevanta avgränsningar.

1.2.1 Primärmaterial

Primärmaterialet kommer att bestå av nio debattartiklar från tre olika nyhetskällor och en faktisk riksdagsdebatt. Mångfalden i mitt primärmaterial tjänar studiens uttalade syfte. För att göra en tillräcklig granskning av samhällsdebatten behöver jag bearbeta ett brett material. Jag har dock gjort vissa avgränsningar i termer av valda nyhetskällor. De valda nyhetskällorna representerar Sveriges största debattredaktioner. Då syftet med uppsatsen är att granska samhällsdebatten blir det lämpligt att använda de källor som har den största möjligheten att påverka samma samhällsdebatt. Under inhämtningen av materialet kunde jag även konstatera att det var dessa nyhetskällor med etablerade debattredaktioner som behandlade läxhjälsfrågan. De valda nyhetskällorna utgörs av *Dagens Nyheter*, *Aftonbladet* och *Svenska Dagbladet*. Debattartiklarna i *Svenska Dagbladet* ingår i serien ”Brännpunkt läxhjälp” som är en serie av debattartiklar som bemöter en tidigare publicerad artikel inom serien.

De nio debattartiklarna som kommer att utgöra majoriteten av primärmaterialet förespråkar ett godkännande eller avvisande av skattesubventionen. Dessa kan generellt sett delas in i två olika grupperingar. De förespråkar antingen 1) en skattesubvention av tjänsten för privata aktörer eller 2) att den inte bör subventioneras och medel bör anslås för att tjänsten ska utföras under offentlig regi, ideell regi eller samverkan mellan offentliga och ideella aktörer. Fem av de nio debattartiklarna tillhör grupp 2 och de resterande fyra artiklarna tillhör grupp 1. Denna uppdelning har uppkommit naturligt och inga särskilda avgränsningar har utförts för att skapa denna balans. Riksdagsdebatten följer samma principer där samma uppdelning kan urskiljas bland de olika debattörerna.

Utöver debattartiklarna har jag valt att inkludera en riksdagsdebatt om införandet av läxrut. Debatten är intressant och värdefull för uppsatsen ur flera aspekter. Inledningsvis finns samtliga riksdagspartier representerade genom en eller flera företrädare. Vanligtvis brukar en debattartikel endast svara på ett politiskt partis specifika argumentation. I denna debatt blir det istället möjligt att granska hur en argumentationslinje förhåller sig till flera andra partiers politiska budskap, något som ökar mångfalden och därmed kvalitén i mitt valda

primärmaterial. Vidare är debatten det enda material som finns tillgängligt som föregår beslutet om att läxhjälpen skulle innefattas av rutavdraget.

Som ett resultat av att uppsatsen syftar till att göra en adekvat representation av en del av samhällsdebatten finns det en stor mångfald av debattörer vars argumentation kommer att behandlas. I förhållande till uppsatsens ambition ser jag det som ett krav att företrädare ifrån samtliga samhällssektorer inkluderas. Debattörerna utgörs av företrädare ifrån organisationer i civilsamhället, politiska partier, företagare och ett mindre antal akademiker. Valet att inkludera akademikerna var inte självklart. Jag är medveten om att frågan om läxhjälpen behandlas i en bredare akademisk kontext om den fria marknadens roll i välfärdsstaten. Uppsatsen är avgränsad i den meningen att den inte syftar till att redogöra för denna. Jag anser att det är legitimt att inkludera akademikerna i bakgrund av att de främst figurerar i egenskap av att vara samhällsdebattörer än akademiker.

Som en del av uppsatsprocessen har jag genomfört ytterligare avgränsningar i mitt val av primärmaterial för att gynna relevansen och hanterbarheten. Inledningsvis har jag valt att endast inkludera debattartiklar mellan införandet och avskaffandet av skattesubventionen av läxhjälpen. Jag anser att denna tidsperiod är den mest intressanta på grund av hur frekvent och med vilken styrka debatten fördes. Jag vill även påpeka att den argumentation som debattartiklarna uppvisar under denna tidsperiod är grunden för den argumentation som sedan hävdas i debattartiklar som publicerats vid ett senare tillfälle.

Den mest omfattande avgränsning är den att endast granska den svenska samhällsdebatten. Frågan om hur läxhjälpen bör utformas har debatterats länge i länder som Frankrike och Belgien. Det finns dock vissa skäl till varför den svenska kontexten är mer relevant. Inledningsvis har det faktum att vi inte haft skattesubventionering av läxhjälp tidigare resulterat i en väldigt polariserad debatt. Denna polarisering underlättar för utförandet av en idéanalys. Utöver det är den svenska kontexten intressant ur det perspektiv jag tidigare berört, nämligen att det svenska samhället befinner sig i en bredare diskussion om vilken roll marknaden bör ha i välfärden. Avslutningsvis vill jag även hävda att en granskning av debatten kring läxhjälpens utformning i Sverige har ett större samhällsvärde. Som ett resultat av att läxhjälp utförd av andra aktörer än familjen är ett nytt fenomen i Sverige har min uppsats en större möjlighet att påverka den existerande politiska opinionen.

1.2.2 Källkritik

Den källkritiska bedömning jag gjort av mitt primärmaterial skiljer sig märkbart från hur man skulle bedöma en källa i till exempel en historiskt orienterad uppsats. Då syftet med min uppsats är att utvärdera och bedöma primärmaterialet är eventuella subjektiva tendenser en nödvändighet och inte en svaghet. Den källkritiska bedömningen kontextualiseras av uppsatsens syfte och blir istället en fråga om mitt val av primärmaterial kan anses vara en adekvat representation av den samhällsdebatt som skett kring läxhjälpens utformning. I det vill jag referera till de tidigare diskussionerna om hur mitt urval skett. Jag anser sammanfattningsvis att mitt primärmaterial är legitimt i förhållande till informationens bredd. Genom en mångfald av såväl aktörer från olika sektorer och ett omfattande antal artiklar anser jag att primärmaterialet fyller det utvalda syftet.

För att uppnå studiens syfte behöver argumentationen systematiseras och beskrivas i ett tillgängligt format som gör det möjligt att identifiera förslagen på utformning. För att åstadkomma detta kommer jag att använda mig av analystekniken argumentationsanalys. I en argumentationsanalys sker det vissa omskrivningar av argument. Ofta använder sig debattörerna av särskilda retoriska konsgrepp i sin argumentation. Dessa konsgrepp fyller ingen funktion i min analys då de endast syftar endast till att förvirra läsaren. Det är av denna anledning som jag anser det legitimt och önskvärt att omformulera vissa argument. Jag vill dock med emfas hävda att mitt syfte är endast att omformulera argumenten och inte att omtolka dem. Alla omformuleringar syftar till att öka läsbarheten och är förankrade i primärmaterialet.

1.3 Om läxhjälpen i Sverige

Följande är en kort beskrivning av läxhjälpens historia och hur den fungerat som verksamhet inom den svenska kontexten. Beskrivningen syftar till att upprätta den definition av läxhjälp som kommer att användas för studien. En beskrivning av begreppets innebörd genom en

redovisning av dess historia blir en nödvändig åtgärd då det saknas en allmänt accepterad definition av begreppet.⁷

I skolverkets rapport *Mer än bara läxor – en utvärdering av läxhjälp på tio skolor* konstaterar utvärderaren att det inte finns en allmänt accepterad definition av vad läxhjälp är, inte heller anges det i Skolverkets projektdirektiv hur läxhjälp bör definieras.⁸ Det framträder inledningsvis som självklart att läxhjälp är hjälp med läxor. Situationen kompliceras dock ytterligare av att det inte finns en enhetlig definition av vad en läxa är. I skolverkets utvärdering framkommer det att användningen av läxor varierar mellan såväl skolor som lärare. Där vissa lärare beskriver läxan som en bestämd uppgift är den för andra lärare ett sätt för eleven att ”jobba ikapp”. Resultatet blir att det arbete som faktiskt bedrivs under läxhjälpverksamheten skiftar.⁹ I vissa fall är det en konkret gemensam uppgift som eleverna arbetar med, men det kan även röra sig om generell stöd inför ett prov.¹⁰ Skolverkets utvärdering hävdar dock att gemensamt för de verksamheter som går under benämningen läxhjälp är att de bedrivs efter skoltid och syftar till att ge eleverna förutsättningar och stöd i att ta eget ansvar för sina studier.¹¹

Den läxhjälpverksamhet som bedrivs på en specifik skola kan anordnas och struktureras på flera sätt. I några fall avsätter varje lärare ett visst antal timmar i veckan för studiestöd där läxhjälp inbegrips. På några skolor bedriver ideella organisationer läxhjälpverksamhet i samarbete med skolorna.¹² Den ideella organisationen tillstår skolan volontärer som hjälper eleverna men verksamheten bedrivs i skolans lokaler. Utöver det kan läxhjälpverksamhet bedrivas fristående från skolorna. Ideella organisationer som Röda Korset är ett exempel på läxhjälpverksamhet som bedrivs i organisationens egna lokaler.¹³ Slutgiltigen bedriver även privata aktörer läxhjälpverksamhet. Trots att det tidigare funnits en möjlighet att köpa hjälp med läxor är det först under de senaste åren som läxhjälpverksamheten blivit en etablerad varutjänst. I slutet av 2012 omsatte de fyra största företagen som erbjöd tjänsten 59 miljoner SEK, en ökning med 41 procent jämfört med året innan.¹⁴ Tjänsten erbjuds som sporadiska eller kontinuerliga träffar med en ”studiecoach”

⁷ *Mer än bara läxor: en utvärdering av läxhjälp på tio skolor*, Skolverket, Stockholm, 2014, s. 12.

⁸ *Mer än bara läxor: en utvärdering av läxhjälp på tio skolor*, 2014, s. 12.

⁹ *Mer än bara läxor: en utvärdering av läxhjälp på tio skolor*, 2014, s. 17.

¹⁰ *Mer än bara läxor: en utvärdering av läxhjälp på tio skolor*, 2014, s. 17.

¹¹ *Mer än bara läxor: en utvärdering av läxhjälp på tio skolor*, 2014, s. 16.

¹² Exempelvis de ideella organisationerna Mattecentrum, Rödkorset, Stiftelsen Läxhjälp.

¹³ Röda Korset, ”Läxhjälp”, www.redcross.se.

¹⁴ Jelmini Sundén, Maria. ”Boom för läxhjälp oroar Skolverket”, *Svenska dagbladet*, 2013-08-24.

eller ”lärare”¹⁵ i det egna hemmet.

Det finns en viktig distinktion mellan ideell/offentlig läxhjälp och privat läxhjälp gällande hur man beskriver syftet med verksamheten. Där ideella och offentliga aktörer generellt beskriver syftet med verksamheten att ge eleverna förutsättningar och stöd för att ta eget ansvar i sina studier, beskriver i regel de privata aktörerna syftet med tjänsten att vara resultat eller betygshöjande. Utifrån en samlad bedömning av skolverkets rapport har jag således valt att definiera läxhjälp inom ramen för uppsatsen på följande sätt: verksamhet som bedrivs av privata, offentliga eller ideella aktörer utanför skoltid som syftar till att ge eleverna förutsättningar och stöd för att ta eget ansvar i sina studier och höja sina betyg.

¹⁵ Trots ordvalet lärare är de som utför tjänsten inte legitimerade lärare.

2 Litteraturöversikt

Följande kapitel är en presentation av de centrala verk som publicerats inom forskningsfältet. Den sociala utjämnings-effekten är vägledande där jag kommer att redogöra för verk som behandlar förhållandet mellan utbildning och social skiktning samt kapital och social mobilitet. Dessa begrepp är välstuderade och påverkar förhållandet mellan utbildning och social utjämnings. Då läxhjälpen inte är utforskad i någon större omfattning inom Sverige består redogörelsen av en betydande mängd internationell forskning. Kapitlet om läxhjälp behandlar särskilt läxhjälpen och den privata undervisningens förhållande till eventuella ojämnligheter i utbildningsväsendet.

2.1 Social skiktning, social mobilitet och utbildning

Efter de omfattande demokratiseringsreformerna som ägde rum under 1940 talet i Sverige började Gunnar Boalt och Torstén Husén kvantitativt undersöka hur social bakgrund påverkade elevers studieförmåga inom de högre utbildningarna. Boalt och Huséns publikation *Skolans sociologi* påvisade den omfattande påverkan social bakgrund hade på rekryteringen till högre utbildningar. Mycket av detta kunde härledas till att den svenska skolans övergång ifrån realskola till folkskola medförde att social bakgrund spelade en större roll än prestationsförmåga och begåvning.¹⁶ Ett ”socialt handikapp” bland elever ifrån lägre samhällsklasser medförde att de i högre utsträckning fick lägre betyg och slutade skolan tidigare.¹⁷

Samspelet mellan den sociala bakgrunden och utbildningssystemet inom Sverige har främst varit föremål för kvantitativt präglad forskning. Exempel på kvalitativ internationell forskning förekommer frekvent angående de västerländska utbildningssystemens bristande möjligheter att främja social rörlighet bland etniska minoriteter. Schahar A hävdar i *Multicultural jurisdictions. Cultural differences and womens rights* att en minoritets benägenhet att bevara särskilda kulturella och religiösa sedvänjor begränsar deras barns

¹⁶ Boalt, Gunnar & Husén, Torsten, *Skolans sociologi*, Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1964, s. 223.

¹⁷ Boalt & Husén, 1964, s. 225.

sociala rörlighet.¹⁸ Rätten att bevara särskilda kulturella uttryck ska garanteras, men får inte resultera i en begränsning av barnets kontakt med alla delar av den obligatoriska undervisningen.¹⁹ Principen om likhet blir således underordnad särartsprincipen.²⁰ Vidare forskning av John Ogbu i “understanding cultural learning and diversity” på området utökar förståelsen för denna konflikt. Många familjer som tillhör en minoritetsgrupp utvecklar ett motstånd mot majoritetskulturen som manifesterar sig i en negativ attityd gentemot utbildning.²¹ Efter intervjuer med familjer förekommer en attityd där utbildning betraktas som något olönsamt.²² Detta resulterar i att många barn anammar samma negativa attityd gentemot utbildningen i sig.²³

Det är inte endast den sociala bakgrunden i bemärkelsen etnisk eller kulturell tillhörighet som påverkar barnets möjlighet att använda utbildningen för att avancera i samhällshierarkin. Den socioekonomiska bakgrunden och särskilt föräldrarnas utbildningsnivå påverkar barnets benägenhet att genomgå högre utbildning. I likhet med den forskning Ogbu presenterar hävdar Paul Willis i *Learning to labour* att föräldrar ifrån arbetarklassen kan förmedla en negativ attityd gentemot utbildning till sina barn.²⁴ Detta resulterar i att särskilt pojkar ifrån arbetsklassfamiljer uppvisar lågt engagemang och låga ambitioner.²⁵ I likhet med den forskning som gjorts av Ogbu kan den negativa attityden gentemot utbildning härledas till en upplevd konflikt där utbildning representerar en medelklassnorm.²⁶

Då kön påverkar individens möjlighet att avancera i samhället generellt har givetvis även genus bäring på individens möjlighet att ta del av utbildningen. Inom Sverige har forskningen avseende genus och utbildning främst intresserat sig för flickors dominans avseende prestation och betyg. I likhet med övrig forskning inom Sverige är denna strängt kvantitativ. Genom datainsamling konstaterar Tallberg Broman i *Pedagogiskt arbete och kön. Med nutida och historiska exempel att pojkar uppvisar generellt sett lägre studieengagemang*

¹⁸ Shachar, Ayelet, *Multicultural jurisdictions cultural differences and women's rights*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2001, s. 57.

¹⁹ Shachar, 2001, s. 58.

²⁰ Ogbu, John, “Understanding cultural learning and diversity”, *Educational Researcher*, vol. 21, no. 12, 1992, s. 6.

²¹ Ogbu, 1992, s. 9.

²² Ogbu, 1992, s. 10.

²³ Willis, Paul E., *Learning to labour: how working class kids get working class jobs*, Saxon House, Farnborough, 1977, s. 150.

²⁴ Willis, 1977, s. 150.

²⁵ Willis, 1977, s. 151.

²⁶ Willis, 1977, s. 178.

och presterar avsevärt mycket sämre i alla ämnen förutom idrott.²⁷ Forskaren Ann Pheonix härleder dessa skillnader, i studien ”Neoliberalism and Masculinity”, till att studieengagemang bland grundskoleelever representerar femininitet.²⁸ Att öppet visa studieengagemang och ambition blir synonymt med att ifrågasätta en hegemonisk uppfattning om vad maskulinitet är, vilket resulterar i att de pojkar som visar engagemang tilldelas en ogynnsam plats i den rådande hierarkin.²⁹

2.2 Läxhjälpen som fenomen

Läxhjälpen är ett väldigt nytt fenomen inom de nordiska länderna, vilket har resulterat i att forskningen om läxhjälp är ytterst begränsad. Som ett svar på en akut brist på information producerade skolverket en mindre rapport vid namn ”Mer än bara läxor: en utvärdering av läxhjälp på tio skolor”. Rapporten är en kvalitativ utvärdering av 10 skolors läxhjälpverksamhet. Inledningsvis konstaterar rapporten att det inte finns en allmänt vedertagen definition av vad läxhjälpen faktiskt är på de olika skolorna.³⁰ Verksamheterna definierar själva om alla elever arbetar med en bestämd uppgift eller om eleverna själva väljer vad de vill utföra för uppgifter.³¹ Sammanfattningsvis konstaterar utvärderingen att läxhjälpen är en bred verksamhet med begränsad styrning som har möjligheten att stärka elevernas motivation och studieresultat.³²

Internationell forskning om läxhjälpen fortfarande i sin linda, med detta sagt är den dock betydligt mer utvecklad än den svenska. I rapporten ”The Shadow Education System: private education and its implications for planners” kontrasterar författaren den privata undervisningens framkomst i förhållande till en övergripande trend om behovet av att införa marknadsanpassningar i utbildningsväsendet.³³ Rapporten konkluderar att resurser som

²⁷ Tallberg Broman, Ingegerd, *Pedagogiskt arbete och kön: med historiska och nutida exempel*, Studentlitteratur, Lund, 2002, s. 41.

²⁸ Pheonix, Ann, ”Neoliberalism and Masculinity”, *Youth and Society*, vol. 36, no. 16, 2004, s. 233.

²⁹ Pheonix, 2004, s. 230.

³⁰ *Mer än bara läxor: en utvärdering av läxhjälp på tio skolor*, 2014, s. 12.

³¹ *Mer än bara läxor: en utvärdering av läxhjälp på tio skolor*, 2014, s. 14.

³² *Mer än bara läxor: en utvärdering av läxhjälp på tio skolor*, 2014, s. 20.

³³ Bray, Mark, ”The shadow education system: private tutoring and its implications for planners”, *Fundamentals for educational planning*, vol. 2, 2007, s. 11.

investeras i privat undervisning ifrån det offentliga bör istället omfördelas till det etablerade utbildningssystemet för att komma majoriteten till användning.³⁴ I artikeln ”Private Supplementary Tutoring in Turkey: Recent Evidence on Its Various Aspects” diskuterar författarna hur förändringar i det turkiska skolsystemet frammanat ett behov av privat undervisning.³⁵ Det större utbudet och användandet av tjänsten har dock resulterat i att de som har de ekonomiska medlen för att nyttja tjänsten i högre utsträckning intar ledande positioner inom den offentliga och privata sektorn.³⁶

2.3 Sammanfattad bedömning

Sammanfattningsvis är den sociala bakgrundens betydelse för valet och tillgången till utbildning väldokumenterad. Språk, genus, etnisk härkomst och socioekonomisk status har kontextualiserats och applicerats på det moderna västerländska utbildningsväsendet. Jag vill dock ändå hävda att min uppsats fyller en funktion inom detta till synes mättade forskningsfält. Inledningsvis är läxhjälpen underutforskad inom den nordiska kontexten. Detta är egentligen inte särskilt märkbart med tanke på att läxhjälpen är ett nytt fenomen i de nordiska länderna, samtidigt som intresset för läxhjälp som klassmarkör uppkom först i debatten kring skatteavdrag 2012. Min uppsats fyller således en funktion genom att granska läxhjälpen utifrån ett utbildningssociologiskt perspektiv. Vidare har nordisk forskning om den sociala bakgrundens betydelse för utbildningen präglats av en strikt kvantitativ och datainriktad fokus.³⁷ Min uppsats särskiljer sig ifrån denna nordiska kontext genom att granska den sociala bakgrundens påverkan på utbildningen utifrån ett kvalitativt rättighetsperspektiv.

³⁴ Bray, 2007, s. 10.

³⁵ Aysit, Tansel & Bircan, Fatma, ”Private Supplementary Tutoring in Turkey: Recent Evidence on Its Various Aspects”, *Iza*, no. 3471, 2008, s. 29-30.

³⁶ Aysit; Bircan, 2008, s. 29-30.

³⁷ Patriksson, Göran, *Utbildningssociologi: en introduktion*, Studentlitteratur, Lund, 1971, s. 18.

3 Metod

Syftet med denna studie är att kritiskt granska och utvärdera samhällsdebatten kring läxhjälpen för att identifiera de förslag som finns på utformning av läxhjälpen och avgöra om de är rimliga och rättvisa. För att åstadkomma det kommer jag att använda mig av metoden idéanalys. Idéanalysen är en metod för att analysera och kritiskt granska de politiska budskap som förs fram.³⁸ Idéanalysen kan antingen vara ”funktionell” eller ”innehållslig”. Jag kommer att redogöra för den ”innehållsliga” idéanalysens syfte då den i kontrast till det beskrivande ”funktionella” studiet av politiska idéer ytterst syftar till att pröva politiska idéer.³⁹

Idéanalysen kan anta många olika skepnader som varierar beroende på val av syfte och frågeställning. Idéanalysen är således ett samlingsnamn för olika tänkbara kombinationer av analystekniker och idékritiker för att kritiskt granska olika politiska budskap.⁴⁰ Idéanalysen som metod består av en analysteknik och en idékritik. Analystekniken är ett sätt att insamla och bearbeta materialet och leder upp till idékritiken. Idékritiken syftar sedan till att bedöma hållbarheten eller rimligheten hos det behandlade politiska budskapet för att ytterst avgöra om det är intellektuellt försvarbart.⁴¹

Valet att använda mig av den innehållsliga idéanalysen har skett i förhållande till hur dess syfte överensstämmer med uppsatsens syfte. Idéanalysen är idécentrerad i den bemärkelsen att ett politiskt budskap ses som en samling argument där det yttersta syftet är att avgöra om budskapet är intellektuellt försvarbara. Innan jag i följande underrubriker kommer redogöra för den valda analystekniken och idékritiken i form av relevans, funktion och avgränsning vill jag diskutera frågan om kontext. Enligt vissa uppfattningar kan inte politiska idéer studeras utan att forskaren tar hänsyn till kontexten.⁴² För att förstå till exempel Karl Marx teori om kapitalet måste vi även förstå Marx som aktör och den tidsperiod han levde i, det som ett resultat av att den kontext han levde i påverkade teorierna. Min studie är idécentrerad i den bemärkelse att jag fokuserar på dem framförde argumenteten och inte på de aktörer som faktiskt framförde dem. Detta ställer frågan om kontexten verkligen alltid är

³⁸ Beckman, 2005, s. 9.

³⁹ Beckman, 2005, s. 12.

⁴⁰ Beckman, 2005, s. 11.

⁴¹ Beckman, 2005, s. 13.

⁴² Beckman, 2005, s. 15.

viktig? Kontextens betydelse varierar beroende på det valda syftet och frågeställningen.⁴³ Då jag inte försöker bedriva en diskursanalys där jag klargör debattens innebörd utan endast ägnar mig åt att utifrån argumentation och debatt identifiera förslag resulterar detta i att kontexten inte är av någon särskild betydelse. Med detta sagt vill jag hävda att den tidigare redogörelsen om läxhjälpens betydelse som symbolfråga är en adekvat reflektion av min förståelse för läxhjälpens positionering inom en svensk allmänpolitisk historia.

3.1 Analysteknik: argumentationsanalys

Som jag tidigare nämnt syftar analystekniken till att insamla och bearbeta primärmaterial inför idékritiken. När det som ska undersökas är en stor komplex debatt blir det en nödvändighet att närmare bryta ned och granska de led i argumentationer som anförs. Endast ett argument kan nämligen utgöras av flera påståenden, på samma sätt som att flera argument kan syfta till att endast styrka en tes. Argumentationsanalysen är en metod för att systematiskt beskriva de argument som förekommer i en debatt i ett särskilt ämne.⁴⁴ Metoden är en formaliserad analysteknik för att stegvis granska en argumentationens eller debatts uppbyggnad.⁴⁵ Jag kommer använda mig av denna systematiserande process för att kunna identifiera de förslag på utformning som figurerar. Dock finns det olika sätt att presentera en argumentationsanalys på. Utgångspunkten är att de debattartiklar som utgör mitt primärmaterial granskas utifrån ett antal olika fenomen med syftet att identifiera diverse förslag på utformning. Inledningsvis identifieras den tes som bäst reflekterar debatten. När tesen preciserats följer en beskrivning av de argument som uttrycks till stöd för eller mot tesen. Argumentationsstrukturen i debattartiklarna kommer att presenteras i enlighet med presentationsmodellen pro et contra.

En pro et contra översikt är en åskådlig översikt över: 1) de tyngst vägande av de argument som i en bestämd diskussion eller på ett problemområde har använts för ett

⁴³ Beckman, 2005, s. 21.

⁴⁴ Björnsson, Gunnar, Kihlbom, Ulrik & Ullholm, Anders, *Argumentationsanalys: färdigheter för kritiskt tänkande*, 2. [utökade] utg., Natur & kultur, Stockholm, 2009, s. 22.

⁴⁵ Beckman, 2005, s. 38.

påstående, 2) de tyngst vägande av de argument som i samma diskussion eller på samma problemområde har använts mot samma påstående.⁴⁶

Presentationsmodellen ter sig som en lista där argumenten förekommer beroende på vilken ordning de tillhör. För att underlätta för läsaren kommer jag att strukturera argumenten enligt följande regler:

1. Placera tesen överst.
2. Placera proargument av första ordningen under tesen med blankrad mellan.
3. Placera contraargument av första ordningen efter proargumenten av första ordningen med blankrad mellan.⁴⁷

Argumentationsöversikten kommer att följa en särskild terminologi där olika benämningar på argument beskriver om de är pro eller contraargument samt vilken ordning de tillhör. P betyder pro argument. C betyder contraargument. Den siffra som följer efter P eller C kännetecknar vilken ordning argumentet tillhör. P1 är det första argumentet för tesen och tillhör den första ordningen. C1 är det första motargumentet mot tesen. P1C1 är ett exempel på ett argument av andra ordningen. P1C1 betyder att det är det första pro argument för det första motargumentet, det vill säga ett argument som stödjer det första motargumentet. Jag anser att argumentationsanalysen är den bäst lämpade analystekniken med bakgrund i dess förmåga att granska en stor mängd material. Genom argumentationsanalysen kan jag på ett strukturerat sätt samla in och presentera en hel debatt utifrån en stor mängd material på ett sätt som är överskådligt för läsaren. I mitt arbete med att avgöra rättvisan och rimligheten i förslagen klagörs även argumentationsanalysens styrka i hur den kan användas för att destillera fram tydliga förslag ur texter som fylls med retoriska färdigheter.⁴⁸ En vanligt förekommande kritik mot argumentationsanalysen är att den framstår som svårläst och otymplig.⁴⁹ För att klargöra relationen mellan de olika argumenten kommer en översiktlig text följa argumentationsschemat som syftar till att sammanfatta debatten.

Enligt den klassiska argumentationsanalysen är syftet med metoden att bedöma argumentationens hållbarhet. Inom idéanalysen är argumentationsanalysen främst ett sätt att

⁴⁶ Näss, Arne, *Empirisk semantik*, Läromedelsförl., Svenska bokförl., Stockholm, 1961, s. 84.

⁴⁷ Björnsson, Kihlbom & Ullholm, 2009, s. 80.

⁴⁸ Beckman, 2005, s. 42.

⁴⁹ Beckman, 2005, s. 42.

insamla och bearbeta en mängd argument.⁵⁰ Hur jag bedömer argumentationen kommer jag att redogöra för i nästa underrubrik. Jag kommer således inte att bedöma själva argumentationen utan endast använda argumentationsanalysen som ett medel för att granska en stor mängd material, återge en debatt och identifiera de förslag som finns på läxhjälpens utformning.

Slutligen vill jag klargöra vilka avgränsningar jag gjort i förhållande till att beskriva eller återge debatten. I enlighet med beskrivningen av pro et contra modellen ovan är det de tyngst vägande argumenten som kommer att återges. Med tyngst vägande syftar jag till en bedömning av kvalitet såväl som hur frekvent ett argument använts.

3.2 Idékritik: extern rimlighetsprövning

Idékritiken är den del av min valda metod som syftar till att granska och utvärdera de förslag som tidigare identifierats genom argumentationsanalysen. Hur man bör granska politiska idéer och argumentation som stödjer politiska budskap finns det inget allmänt accepterat svar på. Frågan reflekterar nämligen en bredare debatt om forskaren endast ska ägna sig åt kritik utifrån rent empiriska och logiska grunder eller om kritiken kan tillåtas vara preskriptiv.⁵¹ Jag ser det som en nödvändighet att jag utgår ifrån vissa värderingar i min analys av debatten kring läxhjälpen. Jag ser inte eventuella felslutsatser grundade i hållbarhet eller relevans som tillräckliga för att eventuellt avfärda ett förslag på utformning i en debatt som ytterst handlar om olika värden och ideal. Rimlighetsprövningen framstår således som lämplig på grund av att den syftar till att avgöra om förslagen på läxhjälpens utformning är rimliga givet vissa värderingar.⁵²

Rimlighetsprövningen kan vara intern eller extern. Studien kommer att ägna sig åt en extern rimlighetsprövning. I en extern rimlighetsprövning är syftet att avgöra om ett politiskt budskap är kompatibelt med ett extern normativt krav.⁵³ Inom kontexten för denna uppsats blir det en fråga om förslagen kring utformningen av läxhjälpen är kompatibla eller överensstämmer med rättsfilosofen John Rawls principer om rättvisa. I nästföljande kapitel kommer det att argumenteras för varför Rawls teori om rättvisa är den bäst lämpade. Det

⁵⁰ Beckman, 2005, s. 38.

⁵¹ Beckman, 2005, s. 69.

⁵² Beckman, 2005, s. 69.

⁵³ Beckman, 2005, s. 74.

kommer även att ske en precisering i hur hans principer om rättvisa kommer att operationaliseras för att agera som ett kriterium i min prövning.

En av fördelarna med den externa rimlighetsprövningen är att studiens undersökning utvecklar det anlagda kriteriet utöver att endast svara på den utvalda frågeställningen.⁵⁴ Genom uppsatsens resultat kommer vi att kunna fördjupa kunskaperna om hur Rawls teori om rättvisa har bäring och fungerar inom kontexten utbildning utöver att svara på om förslagen är rimliga.

Sammanfattningsvis kan metoden anses vara en form av utvärdering. Metoden syftar till att utvärdera om förslagen på utformning av läxhjälpen är rimliga givet ett specifikt krav.⁵⁵ I detta fall om förslagen är rimliga givet att de överensstämmer med Rawls principer om rättvisa. Vad det innebär i förhållande till de två principer om rättvisa och det tankeexperiment som är grundläggande i Rawls principer kommer jag att utveckla i kapitel 6.1.

⁵⁴ Beckman, 2005, s. 77.

⁵⁵ Beckman, 2005, s. 75.

4 Teori

Jag har tidigare redogjort för hur metod och teori samspelar inom uppsatsens kontext. De förslag som identifieras i debatten kommer att utsättas för en extern rimlighetsprövning. Ett särskilt förslag på läxhjälpens utformning kan anses vara rimligt om det överensstämmer med en del av uppsatsens valda teori, John Rawls principer om rättvisa. Rawls teori blir komparativ i den bemärkelsen att den jämför ett samhällsfenomen eller politiskt förslag och dess effekter med den bästa versionen av samma samhälle. Genom att bedöma en situation där läxhjälpen är utformad enligt ett särskilt förfarande i förhållande till en hypotetisk samhällsreform som är den mest rättvisa blir oförenlighet synonymt med orättvisa och vice versa.

Det är onekligen så att utbildning är en fråga om rättvisa. Dock behövs det ytterligare teoretiska verktyg för att granska samspelet mellan utbildning och rättvisa. För att underlätta för en förståelse för hur utbildning, och i förlängningen läxhjälp, kan bedömas utifrån Rawls två principer om rättvisa kommer ett utbildningssociologiskt ramverk att tillämpas. Det utbildningssociologiska ramverket är en samling relevant teoribildning utifrån det utbildningssociologiska fältet. Ramverket kommer att tillämpas med syftet att granska om läxhjälpen kan anses uppnå det utsatta kriteriet.

4.1 John Rawls och rättvisa

John Rawls och hans bok *A theory of justice* fick en enorm uppmärksamhet när den publicerades 1971. Rawls teori om rättvisa grundar sig i vad han beskriver som ”Justice as Fairness”, hädanefter benämnt som rättvisa som skälighet. Rättvisa som skälighet är ett försök att presentera en uppfattning om rättvisa som möjliggör för en övergripande generalisering av teorin om det sociala kontraktet.⁵⁶ Enligt Rawls är ett rättvist samhälle ett antal principer för hur samhället bör organiseras som accepteras av människor som befinner sig i jämlik position.

Rather, the guiding idea is that the principles of justice for the basic structure of society are the object of the original agreement. They are the principles that free and rational per-

⁵⁶ Rawls, John, *A theory of justice*, Cambridge, Mass., 1971, s. 10.

sons concerned to further their own interest would accept in an initial position of equality as defining the fundamental terms of their association [...] This way of regarding the principles of justice I shall call justice as fairness.⁵⁷

Sammanfattningsvis är rättvisa de principer som fria och rationella personer skulle acceptera och komma överens om i en situation av komplett jämnlighet. Den kompletta jämnligheten utgörs av ett tankeexperiment som Rawls kallar originalpositionerna. Bakom en slöja av okunnighet där ingen information finns tillgänglig angående den egna positionen i samhället ska personer fatta beslut om hur samhället och dess rättigheter och skyldigheter bör organiseras. Rawls hävdar att det finns vissa principer om rättvisa som individen skulle acceptera i denna position angående hur samhället bör organiseras. Inledningsvis utgår Rawls ifrån att personerna bakom slöjan kommer att agera för att främja sina egna intressen till den största möjliga mån. Då ingen person känner till sin position efter att slöjan lyfts och således inte kan utforma principerna utefter det är principerna ett resultat av ett skäligt avtal.⁵⁸ Förutsatt att personerna inte vet något om vilket kön, religion, klass eller etnicitet hen tillhör kommer de att enas om två principer:

1. First: each person is to have an equal right to the most extensive basic liberty compatible with a similar liberty for others.⁵⁹
2. Second: social and economic inequalities are to be arranged so that:
 - (a) they are to be of the greatest benefit to the least-advantaged members of society, consistent with the just savings principle. (*the difference principle*)
 - (b) offices and positions must be open to everyone under conditions of *fair equality of opportunity*.⁶⁰

Innan jag under relevanta underrubriker fortskrider med en redogörelse för de två principerna kommer jag att diskutera teorins legitimitet och relevans. Jag anser att Rawls teori om rättvisa är den bäst lämpade då den löser eventuella konflikter mellan behov av frihet och resursmässig jämlikhet. Inom samhällsdebatten om läxhjälp förekommer denna konflikt frekvent. Skattesubventioneringen av läxhjälpen och uppkomsten av utökade arbetstillfällen

⁵⁷ Rawls, 1971, s. 11.

⁵⁸ Rawls, 1971, s. 10.

⁵⁹ Rawls, 1971, s. 11-12.

⁶⁰ Rawls, 1971, s. 60.

för grupper som står utanför arbetsmarknaden står i konflikt med en uppfattad ojämlik fördelning av resurser. För att lösa konflikter mellan olika normsystem ingår det i Rawls teori ett system för hur man bör prioritera. Detta medför att teorin lämpar sig väldigt väl i en utvärdering av politiska förslag där olika värderingar och normer ofta står i konflikt.

Slutgiltigen är jag medveten om att Rawls publicerat en omformulering av de två rättviseprinciperna i en reviderad version av "A theory of justice". Jag har trots det valt att använda mig av den ursprungliga definitionen. Det är den ursprungliga definitionen ifrån 1971 års upplaga som är den allmänt vedertagna och uppmärksammade. Jag vill hävda att versionen ifrån 1971 är essentiell för att förstå Rawls rättviseteori då den är grunden för de reviderade versioner han sedan kom att publicera. Vidare ser jag inte hur det faktum att han omformulerade principerna vid ett senare tillfälle skulle påverka legitimiteten i en tillämpning av den tidigare teoretiska versionen som ett kriterium.

4.1.1 Den första principen om rättvisa

Den första principen om rättvisa som Rawls formulerar är en frihetsprincip. Frihetsprincipen stipulerar att alla personer har rätt till ett så omfattande system av friheter som är förenligt med att alla andra har ett liknande frihetsystem.⁶¹ Den första principen hävdar alla medborgares rätt till grundläggande fri- och rättigheter. Dessa inkluderar åsiktsfrihet, föreningsfrihet, yttrandefrihet, rösträtt, personlig frihet, friheten att inneha offentliga ämbeten, rättssäkerhet etcetera. Principen tillskriver alla personer lika rätt till dessa friheter.⁶²

I enlighet med originalpositionerna är det skäligt då personer bakom slöjan kan antas fördela dessa lika. En ojämlik fördelning av dessa rättigheter och friheter skulle vara av en sådan skada för den individ som, efter slöjans upplyftning, tillhör en negligerad grupp att en rationell individ skulle enas om att rättvisa kräver lika rättigheter och friheter för alla.⁶³

Frihetsprincipen kommer att tillämpas som ett kriterium i utvärderingen av förslag angående utformningen av läxhjälpen. Jag har valt att tolka frihetsprincipen som en negativ definition av frihetsbegreppet som ett resultat av att Rawls stipulerar att friheten endast får

⁶¹ Rawls, 1971, s. 61.

⁶² Rawls, 1971, s. 61.

⁶³ Rawls, 1971, s. 62.

begränsas för friheten skull.⁶⁴ Inom kontexten för denna uppsats medför det att ett argument angående läxhjälpens utformning endast kan anses rimligt om det inte inskränker på individens grundläggande fri- och rättigheter. Detta förutsätter dock att inskränkningen inte accepteras av personerna bakom slöjan. Läxhjälpens eventuella inskränkning av grundläggande fri- och rättigheter är förenlig med den första principen och således rimliga om detta förslag 1) syftar till att stärka det totala systemet av fri- och rättigheter och 2) accepteras av dem personer vars fri- och rättigheter blir begränsade.

4.1.2 Den andra principen om rättvisa

Rawls andra princip om rättvisa utgörs av två underprinciper. Den första principen om lika möjligheter är ett politiskt ideal som motsätter sig att individens möjligheter påverkas av faktorer som står utanför hens val.⁶⁵ I enlighet med detta ideal hävdar Rawls att tjänster och positioner ska vara tillgängliga för alla under de villkor som principen dikterar.⁶⁶ Innebörden blir att samhället och dess institutioner bör struktureras så att personer med jämbördig talang och ambition ska ha samma förutsättningar att få en position eller tjänst de eftersträvar.⁶⁷

Assuming there is a distribution of natural assets, those who are at the same level of talent and ability, and have the same willingness to use them, should have the same prospects of success regardless of their initial place in the social system.⁶⁸

Ponera att Nadine och Robert bägge två har ambitionen att bli forskare vid Lunds Universitet. Nadine har, till skillnad ifrån Robert, ursprung i en annan etnicitet än den svenska och är även folkbokförd i ett av Skånes mer socioekonomiskt utsatta områden. Förutsatt att bägge två har samma ambition och talang i sin eftersträvan att bli forskare vid Lunds universitet ska förutsättningarna att inneha yrket vara jämbördiga. Denna principens betydelse som rättvisekriterium varierar beroende på om den tillämpas gentemot privata eller offentliga aktörer. I en offentligt och ideellt organiserad läxhjälp ska alla barn med jämbördig ambition

⁶⁴ Rawls, 1971, s. 63.

⁶⁵ Rawls, 1971, s. 66.

⁶⁶ Rawls, 1971, s. 66.

⁶⁷ Rawls, 1971, s. 66-67.

⁶⁸ Rawls, 1971, s. 67.

och talang ha samma förutsättningar att ta del av läxhjälpen. I privat organiserad läxhjälp ska alla barn med jämbördig talang och ambition ha samma förutsättningar för att ta del av läxhjälpen förutsatt att de har det nödvändiga ekonomiska kapitalet. Utöver det får inte läxhjälpen, vare sig den är privat, ideell eller offentlig, resultera i att förutsättningarna för personer med jämbördig talang och ambition att inneha en position eller tjänst undergrävs genom att faktorer utanför personens val dikterar möjligheten att inneha samma position eller tjänst.

Den andra underprincipen utgörs även av vad Rawls kallar för differensprincipen. Denna stipulerar att beslutsfattande bör ske i enlighet med att maximera nyttan för de sämst ställda.⁶⁹ Detta medför att i en situation där det sker en fördelning av resurser bör samma resurser fördelas för att maximera nyttan för de sämst ställda. Jag har valt att tillämpa differensprincipen där ett förslag angående läxhjälpens utformning behöver gynna de sämst ställda i högsta möjliga mån för att anses vara rimligt, förutsatt att förslaget tillfredsställer de andra principerna. Ojämnlikhet är således endast godtagbart om samma ojämnlighet gynnar de sämst ställda.

4.2 Det utbildningssociologiska ramverket

Rawls teori om rättvisa är i viss mening ett dubbeleggat svärd. Bredden i Rawls principer gör den tillämpningsbar för utvärdering av en bredd av olika politiska förslag och budskap. Samtidigt resulterar denna bredd i en svårtydlighet. Således kräver en tillämpning av Rawls teori om rättvisa på utbildningsfrågor en ”teoretisk mellanhand” som förmedlar hur utbildning, social skiktning och rättvisa intersektionerar. Denna ”teoretiska mellanhand” utgörs av vad jag kallar för ett utbildningssociologiskt ramverk. Ramverket är en samling av tre teoretiker vars teorier om utbildning, läxor och social skiktning syftar till att förmedla hur läxhjälpens utformning är en rättvisefråga.

Pierre Bourdieu är en teoretiker som i breda drag intresserat sig för samspelet mellan sociala och ekonomiska strukturer och individens handlande. För att redogöra för hur dessa strukturer har bäring på vårt sätt att handla myntade Bourdieu begreppet habitus. De sociala villkor som reglerar hur vi bör handla i en särskild situation finns inkorporerade i ett

⁶⁹ Rawls, 1971, s. 67.

personligt habitus.⁷⁰ Genom det personliga habitus får individen en uppfattning om hur hen bör handla i en given situationen.⁷¹ Habitus har bäring på den aktuella samhällstrukturen genom att den kontextualiseras av rådande sociala hierarkier.⁷² Hur individen väljer att handla kommer att påverkas av hur habitus värderas olika inom olika omgivningar.⁷³ Dessa olika omgivningar har alla en marknad där olika former av kapital utbyts och värderas olika. Socialt avancemang inom dessa omgivningar dikteras av att individen känner till de spelregler eller habitus som råder inom den omgivningen och även vilka kapital som anses värdefulla.⁷⁴ Ponera att du befinner dig på en arbetsintervju. Här existerar det en språkmarknad där olika former för att uttrycka sig värderas olika. Kännedom om vilket språkbruk som värderas högt kommer att medföra möjligheten att få arbetet och således avancera, samtidigt som ett motsatt språkbruk hade medfört avancemang på t.ex. en skolgård.

Det finns enligt Bourdieu fyra olika former av kapital. Ekonomiskt kapital är den faktiska tillgången i pengar och andra värdefulla ägodelar och socialt kapital är den krets eller nätverk av värdefulla förbindelser och relationer.⁷⁵ Det kulturella kapitalet är mer komplext men för denna studies syfte väljer jag att endast redogöra för kulturellt kapital i bemärkelsen utbildningsmeriter och kunskaper inom det kulturella.⁷⁶ Skolan kan ses som en organisation som fördelar kulturellt kapital. För att avancera inom denna omgivning krävs det dock att individen är medveten om vilka kulturella kapital som anses värdefulla. Således kommer de personer som har ett starkt kulturellt kapital som införlivats i deras habitus från hemmet vara medvetna om vilka spelregler som råder och därför kunna avancera.

Inom kontexten läxhjälp medför Bourdieus teorier en förståelse för kopplingen mellan social ojämnlighet och utbildning. Kan läxhjälpen, vare sig den är ideell eller privat, anses vara socialt utjämnande om en lägre samhällsklass med bristande kulturellt kapital inte bedömer den vara av värde? Är det legitimt att subventionera en tjänst som fördelar kulturellt kapital, en förutsättning för socialt avancemang, om endast de med ett tillräckligt kulturellt kapital kan utnyttja den?

⁷⁰ Bourdieu, Pierre, *Kultursociologiska texter*, 4. uppl., B. Östlings bokförlag. Symposion, Stockholm, 1993, s. 298.

⁷¹ Bourdieu, 1993, s. 298.

⁷² Bourdieu, 1993, s. 299.

⁷³ Bourdieu, 1993, s. 299.

⁷⁴ Bourdieu, 1993, s. 300.

⁷⁵ Bourdieu, Pierre, "The forms of capital", Richardson, John G. (red.), *Handbook of theory and research for the sociology of education*, Greenwood Press, Westport, Conn., 1986, s. 244.

⁷⁶ Bourdieu, 1984, s. 245.

Sara Högdin redogör i sin studie *Utbildning på (o)lika villkor - om kön och etnisk bakgrund i grundskolan* för hur socioekonomiska och kulturella faktorer intersektionerar för att påverka elevers förutsättningar. Studien framkommer vid slutsatser som, liksom Bourdieus teori om kapital, bekräftar att det finns fler faktorer än ekonomiskt kapital som påverkar individens benägenhet att ta del av undervisning. Hemmets resurser är en form av socialt kapital som har bäring på elevens engagemang i skolan.⁷⁷ Elever vars föräldrar har låg utbildning och/eller bakgrund ifrån ett utomeuropeiskt land upplever att de får lågt stöd i läxläsning hemifrån.⁷⁸ Jag kommer att utifrån denna teoretiska utgångspunkt behandla problematiken kring att det är fler kapital än det ekonomiska som dikterar individens möjlighet att ta del av obligatorisk läxhjälp. Hur kan ideell/offentlig läxhjälp anses socialt utjämnande om den endast bemöter bristen på individens ekonomiska kapital och inte tar hänsyn till hemmets resurser.

En teoretiker som utvidgar förståelsen av utbildning ur ett rättighetsperspektiv är Thomas Marshall. Marshall hävdar att det är under den obligatoriska skolundervisningen som de kunskaper som är elementära för en persons personliga utveckling förmedlas.⁷⁹ Genom det utgör den obligatoriska undervisningen grunden i individens möjlighet, och därmed rätt, till att delta i samhällslivet som en samhällsmedborgare.⁸⁰ Följaktligen bör tillgången till fullvärdig utbildning betraktas som en medborgerlig rätt för inte endast barnet, utan för den vuxne och hans förutsättningar för att i framtiden tillgodogöra sig sina rättigheter.⁸¹ Vidare ger Marshall intressanta insikter i förhållandet mellan utbildning som en medborgerlig rättighet och social mobilitet. Utbildningen agerar socialt utjämnande genom att ge alla personer, oavsett förutsättningar, en ökad frihet i att forma sina egna val.⁸² Dock blir barn i någon mening ett demokratiskt dilemma genom att det är föräldrar, som inte alltid agerar rationellt, som dikterar barnets möjlighet att ta del av utbildning. Kapaciteten för individen att göra ett fritt val angående fortsatt högre utbildning är således beroende av att det offentliga säkerställer att samma kapacitet tillgodogörs individen genom en obligatorisk grundläggande

⁷⁷ Högdin, Sara, *Utbildning på (o)lika villkor: om kön och etnisk bakgrund i grundskolan*, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet, 2007, s. 90.

⁷⁸ Högdin, 2007, s. 99.

⁷⁹ Marshall, Thomas Humphrey & Bottomore, Thomas Burton, *Citizenship and social class*, Pluto Press, London, 1992, s. 14-15.

⁸⁰ Marshall & Bottomore, 1992, s. 25.

⁸¹ Marshall & Bottomore, 1992, s. 25.

⁸² Marshall & Bottomore, 1992, s. 26.

utbildning.⁸³ Grundläggande utbildning blir således en nödvändighet för social mobilitet genom att medföra kapaciteten att göra fria och rationella val och således avancera i samhällshierarkin. Med Marshall som teoretisk utgångspunkt kommer jag att problematisera hur eventuella skattesubventioner av läxhjälp påverkar utbildningens socialt utjämnande syfte. Jag kommer även att problematisera statens relation till att värna en fri marknad med den skyldighet som uppkommer ur att utbildning på lika villkor är en nödvändighet för avancemang i samhällshierarkin.

⁸³ Marshall & Bottomore, 1992, s. 25.

5 Undersökningen

Följande är uppsatsens undersökning som består av tre delmoment. Den första utgörs av en beskrivning av debatten som syftar till att komplettera den faktiska argumentationsöversikten. Det andra delmomentet utgörs av den faktiska genomgången av primärmaterialet. Primärmaterialet omfattar såväl debattartiklar som riksdagsdebatten och kommer att behandlas som ett material. Det tredje delmomentet utgörs av argumentationsöversikten och kommer att presenteras enligt de principer och regler jag redogjort för i metodavsnittet.

5.1 Beskrivning av debatten och argumentationsöversikten

Som jag tidigare nämnt kan debatten delas upp i två argumentativa läger. Dessa läger förespråkar antingen 1) en skattesubvention av tjänsten för privata aktörer eller 2) att den inte bör subventioneras och medel bör anslås för att tjänsten ska utföras under offentlig regi, ideell regi eller samverkan mellan offentliga och ideella aktörer. Sammanfattningsvis kan debatten liknas vid ett slagfält där flera separata ideologiska, ekonomiska och politiska konflikter sammanstrålar i en enhet. Med det syftar jag till att debatten speglar flera åtskilda ideologiska och ekonomiska synpunkter på hur det svenska samhället och utbildningsväsendet bör organiseras. Inledningsvis vill jag hävda att debatten centrerar sig kring en konflikt om tillväxt får ske på bekostnad av likvärdigheten i skolan. De som förespråkar en skattesubvention framhåller att rutavdraget för läxhjälp medför ökade statliga inkomster i form av moms och arbetsgivaravgifter, ökade jobbopportuniteter för ungdomar och pensionärer samt att förmågan att beskatta denna marknad som tidigare varit svart blir bättre. De som motsätter sig läxhjälpen framhåller i kontrast till argumenten om tillväxt framförallt att tjänsten undergräver principen om en skola för alla. Utbildning är i denna bemärkelse ingen handelsvara och läx-rut är en subvention av en tjänst som endast kommer att nyttjas av de välbeställda och riskerar således att öka de sociala klyftorna i skolan. Mot bakgrund av det ses antingen 1) satsningar på läxhjälpen i offentlig regi eller 2) satsningar på läxhjälpen i ideell regi som legitima för att samtliga elever oavsett bakgrund kan ta del av verksamheten.

Vidare är en av de centrala konflikterna i debatten en fråga om vad läxhjälp faktiskt är

och vilket begrepp som är lämpligt att använda. De debattörer som styrker läx-rut som en legitim reform anser att läxhjälpen bör ses som ett komplement till undervisningen eller en ”enklare tjänst”. Den bristande omfattningen på tjänsten påverkar således inte likvärdigheten i skolan. De som motsätter sig läx-rut anser i kontrast till att det är en form av ”skuggundervisning” eller privat undervisning i kontrast till en basal hushållstjänst.

En uppfattad kompromisslöshet emellan politiker leder ofta fram till att begreppet ”ideologiska skygglappar” används. Det används i syfte att påstå att personen i fråga inte är rationell och ser till det allmänna bästa utan hänger sig till sin personliga åsikt. Detta är givetvis en överdrift av stora proportioner som syftar till att undergräva sin meningsmotståndares legitimitet. Dock betyder givetvis inte att det inte går att uppfatta konflikter som har en ideologisk grund. Ett faktum som blir särskilt påtagligt i denna fråga som rör organiseringen av den allmänna välfärden. Inom denna kontext vill jag hävda att den ideologiska konflikten är påtaglig. De som förespråkar läx-rut betonar frekvent individualitetens roll i frågan och nyliberala idéströmningar som vikten av att främja den fria marknadens förmåga att finna lösningar. Läxhjälpföretagen erbjuder ofta individanpassat stöd och läx-rut blir en resurs för den enskilda föräldern som försöker få livspusslet att fungera. De som motsätter sig läx-rut framhäver att satsningar på kommunal läxhjälp utifrån den gemensamt finansierade skatten medför att alla elever har samma förutsättningar. Kollektivets bästa är således även individens bästa, en framträdande ideologisk logik inom socialismen. Jag vill framhäva att debatten kontextualiserats av de två stora etablerade ideologierna i det svenska samhället, socialismen och liberalismen.

5.2 Genomgång av primärmaterialet

Följande är den genomgång av primärmaterialet som syftar till att redogöra för hur läxhjälpdebatten ser ut. Jag har tidigare nämnt framkomsten av två argumentativa läger som syftar till att redogöra för två separata teser. De argument som stödjer de två teserna kommer att presenteras med hänvisning till vilka debattartiklar de framkommer i.

Den första tesen hävdar att skattesubventionen av läxhjälpen bör införas. Det första argumentet som styrker denna tes är att förmågan att beskatta en tidigare svart marknad ökar. Det överensstämmer med den övergripande logik som framförts gällande rutavdragen i stort. En vidare specificering av existensen och omfattningen av denna svarta tjänstemarknad sker dock inte.

Det är en skattereduktion på tjänster i syfte att få i gång en tjänstemarknad på ett område som tidigare varit tyngt av svartjobb.⁸⁴

Genom att förtydliga rut-avdraget förbättras tillämpningen och vi öppnar för färre svarta tjänster, fler vita jobb och en bättre beskattning av läxhjälsbranschen.⁸⁵

Vidare framförs en rad argument som förankrar subventionens legitimitet som ett resultat av ökade statliga intäkter och ökade arbetstillfällen för individer som står långt ifrån arbetsmarknaden. Det är givetvis knutet till det tidigare argumentet om ökad beskattningsfråga men inkluderar även arbetsgivaravgifter och inkomstskatter av de människor som nyanställs.

Reformen är i princip självfinansierad, det vill säga den drar in pengar till statskassan i form av moms, arbetsgivaravgifter och inkomstskatt för dem som får jobb.⁸⁶

Det gäller inte minst att förslaget förväntas ge många studenter, förhoppningsvis lärarstudenter, möjlighet till extraarbete i fråga om läxhjälp vid sidan av sina studier.⁸⁷

Det öppnar fler vägar till jobb, inte minst för lärarstudenter som vill jobba extra.⁸⁸

I ett försök att vända sig emot den undergrävning av likvärdigheten i skolan som meningsmotståndare hävdar att subventionen resulterar i framförs två separata argument. Det första är att subventionen inte undergräver likvärdigheten i utbildningen på grund av att läxhjälp endast är ett komplement till ordinarie undervisning. Det är således inte en form av privat undervisning utan en enklare hjälp. Det andra hävdar att välbärgade familjer redan anlitar svart läxhjälp, rutavdraget underlättar således endast för andra att ta del av tjänsten. Att införa rutavdraget vore således den mest jämlika åtgärden. I förhållande till argumentet att fler kan utnyttja tjänsten förekommer även ett hävdande av privat läxhjäls överlägsenhet i förhållande till individanpassat stöd.

⁸⁴ Skattereduktion för läxhjälp – Skatteutskottets betänkande, Riksdagsprotokoll 2012/13:37, 2016-12-05.

⁸⁵ Tobé, Tomas & Von Sydow, Henrik, ”Läx-rut är en möjlighet – inte ett hot”, *Svenska Dagbladet*, 2012-12-05.

⁸⁶ Skattereduktion för läxhjälp – Skatteutskottets betänkande, Riksdagsprotokoll 2012/13:37, 2016-12-05.

⁸⁷ Skattereduktion för läxhjälp – Skatteutskottets betänkande, Riksdagsprotokoll 2012/13:37, 2016-12-05.

⁸⁸ Tobé, & Von Sydow, ”Läx-rut är en möjlighet – inte ett hot”, *Svenska Dagbladet*, 2012-12-05.

När motståndare till rut-avdraget hänvisar till att det skapar större klyftor gällande möjlighet till utbildning beroende på inkomst så väljer man helt att bortse från verkligheten. Familjer med hög inkomst kan redan i dag anlita personer för ytterligare läxhjälp. Ibland i form av ”svart” läxhjälp. Genom att inkludera även läxhjälp i rut-avdraget blir tjänsten mer prisvärd och därför också i högre grad använd av en större del av befolkningen.⁸⁹

Det handlar inte om privatundervisning utan om sådan enkel hjälp med skolarbetet som omtänksamma föräldrar brukar ge sina barn, men som de av olika anledningar inte har möjlighet till.⁹⁰

Möjligheten att göra skatteavdrag för att anlita läxhjälp har gjort att detta stöd för att höja skolresultaten har blivit tillgängligt för fler.⁹¹

Framgången ligger i individuellt anpassat stöd.⁹²

Slutligen påpekas även diverse svagheter med offentligt organiserad läxhjälp som är ett hinder mot såväl effektiviteten som en påstådd likvärdighet. Dessa argument grundar sig i tidigare identifierande problemområden i den offentliga skolan samt att offentligt organiserad läxhjälp bidragit till ökade klyftor i Norge.

De högpresterande eleverna fick höjda resultat, medan skillnaden till de lågpresterande elevernas resultat ökade. Den sociala utjämnings-effekten av läxhjälp enbart i offentlig regi i Norge uteblev. Snarare ökade klyftorna.⁹³

Det finns många frågetecken kring hur allmän offentlig läxhjälp i Sverige skulle utformas: Vem ska ge denna läxhjälp – de redan hårt belastade lärarna?⁹⁴

⁸⁹ Qarlsso, Annika, ”Rut-avdrag för läxhjälp är odelat positivt”, *Svenska Dagbladet*, 2012-11-12.

⁹⁰ Abrahamsson, Maria, ”Äntligen kan vanligt folk köpa avlastning”, *Svenska Dagbladet*, 2012-11-29.

⁹¹ Johanson, Filip & Åvall, Richard, ”Läxhjälp i offentlig regi riskerar att öka klyftorna”, *Dagens Nyheter*, 2014-06-24.

⁹² Qarlsso, ”Rut-avdrag för läxhjälp är odelat positivt”, *Svenska Dagbladet*, 2012-11-12.

⁹³ Johanson, & Åvall, ”Läxhjälp i offentlig regi riskerar att öka klyftorna”, *Dagens Nyheter*, 2014-06-24.

⁹⁴ Johanson & Åvall, ”Läxhjälp i offentlig regi riskerar att öka klyftorna”, *Dagens Nyheter*, 2014-06-24.

Den andra tesen hävdar att skattesubventionen av läxhjälp inte bör införas. Den första grupp av argument som stödjer denna tes är ett hävdande av att subventionen är orättvis och diskriminerande. Antingen på grund av att subventionen ”finansieras” indirekt genom skatter som betalas av alla eller genom att förslaget medför att föräldrar med lägre inkomst inte kommer kunna erbjuda sina barn en likvärdig form av läxhjälp.

Enligt Barnkonventionen har alla barn rätt till utbildning och likabehandling, oavsett deras föräldrars ekonomiska situation. Det här förslaget riskerar att flytta fokus från den utbildning som alla kan tillgå till den som bara ett fåtal har möjlighet att ta del av.⁹⁵

Att den som har privatekonomiskt utrymme kan stärka sin konkurrenskraft gentemot andra elever genom att ta del av en betydande offentlig utbildningssubvention, delfinansierad av familjer med snävare privatekonomiska ramar, är minst sagt problematiskt för utbildningssystemets likvärdighet.⁹⁶

Det skulle innebära att alla är med och betalar, men endast de som har råd kan utnyttja subventionen och fördelarna.⁹⁷

Enligt en artikel publicerad av SCB under 2011 så var det tio gånger vanligare att rut-avdraget användes av barnfamiljer med hög inkomst i förhållande till barnfamiljer med låg inkomst.⁹⁸

Vidare argumenteras det för att effektiviteten i de ekonomiska motiven för skattesubventionen fallerar baserat på att det inte existerar en svart läxhjälpmarknad.

Inget tyder på att det finns en betydande svart marknad för privatundervisning
Finns det något underlag som visar att det fanns svartarbete inom läxhjälpsektorn innan man tillät läxhjälp-RUT, då menar jag den i grundskolan, den som vi har haft ett tag?⁹⁹

⁹⁵ Jansson Thomas, Karlsson, Lenita, Lövgren, Sophia, Mohammed, Hala & Thiringer, Sara, ”Alla barn ska få chans att klara läxorna”, *Svenska Dagbladet*, 2012-12-04.

⁹⁶ Vlachos, Jonas, ”Avdrag för läxhjälp blir dyrt och ojämnt”, *Svenska Dagbladet*, 2012-11-27.

⁹⁷ Jansson, Karlsson, Lövgren, Hala & Thiringer, ”Alla barn ska få chans att klara läxorna”, *Svenska Dagbladet*, 2012-12-04.

⁹⁸ Nilsson, Magnus, ”Läxhjälp ett tecken på misslyckad skolpolitik”, *Svenska Dagbladet*, 2012-09-05.

⁹⁹ Vlachos, ”Avdrag för läxhjälp blir dyrt och ojämnt”, *Svenska Dagbladet*, 2012-11-27.

Slutligen består den sista gruppen av argument av förslag på alternativa utformningar som anses bättre i egenskap av att de är resurseffektivare samt socialt utjämnande. Dessa argument stödjer antingen 1) offentligt organiserad läxhjälp eller 2) ideellt organiserad läxhjälp. Avseende den offentligt organiserade läxhjälpen framförs det att en kollektiv läxhjälp både är mer rättvis, då den finansieras av samtliga inblandade, och mer kostnadseffektiv som ett resultat av att den sker i grupp. Avseende ideellt organiserad läxhjälp framförs det att verksamheten är mer konstandseffektiv som ett resultat av organisationens icke vinstdrivande syfte. Detta i samband med att det är ideellt engagerade högskolestudenter som utför tjänsten när eventuella verksamhetsbidrag mycket längre.

Av de skatteintäkter som vi gemensamt bidrar med öronmärker vi 116 miljoner kronor till läxhjälp. Resurserna får kommunerna fördela på det sätt som passar eleverna bäst. Eftersom alla föräldrar är med och betalar så får alla barn få vara med. Dessutom behöver man inte direkt vara ett mattesnille för att räkna ut att pengarna räcker längre om man organiserar läxhjälpen gemensamt än om varje barn ska plugga var för sig.¹⁰⁰

Det ska vara upp till skolan att organisera läxhjälpen på det sätt som skolan ser fungerar bäst. Till detta behövs det resurser. Vi ser också gärna att skolor samarbetar med ideella föreningar för att erbjuda alla elever läxhjälp.¹⁰¹

Mattecentrum ger gratis läxhjälp i matematik till cirka 60000 barn och unga dels via öppna räknestugor i 17 städer dels via nätet. Under 2011 omsatte vi cirka 3 miljoner kronor, vi kostade alltså cirka 50 kronor per elev och år som tog del av våra tjänster. För 30 miljoner kronor skulle vi på Mattecentrum kunna hjälpa cirka 600000 barn och ungdomar – mot några enstaka tusen för läxhjälpföretagen.¹⁰²

Unga, engagerade högskolestudenter hjälper eleverna regelbundet med läxor med fokus på kärnämnen och är samtidigt en positiv och viktig förebild. Vår strukturerade läxhjälp till behövande elever utan fullständiga betyg är betydligt mindre kostsam än läxhjälpföretagens, och den ger resultat. Förra läsåret höjde sig eleverna som gick i vår

¹⁰⁰ Lofven, Stefan, "Rutavdraget för läxhjälp ska bort", *Aftonbladet*, 2013-08-09.

¹⁰¹ Jansson, Karlsson, Lövgren, Hala & Thiringer, "Alla barn ska få chans att klara läxorna", *Svenska Dagbladet*, 2012-12-04.

¹⁰² Arneng Maria & Wendt Johan, "Rutavdrag för läxhjälp gynnar starka elever", *Svenska Dagbladet*, 2012-09-03.

läxhjälp i snitt i 5 ämnen/elev och av 9:orna gick över 80 procent vidare till gymnasieskolans nationella program.¹⁰³

Sammanfattningsvis har denna del syftat till att behandla och granska primärmaterialet. Ur det följde en redogörelse för de tyngst vägande argumentationslinjerna. De konkreta förslagen på utformningen av läxhjälpen kommer identifieras i nästföljande del.

5.3 Presentation av argumentationsöversikten

Följande är argumentationen presenterad enligt de föreskrifter och regler jag tidigare presenterat. Denna schematiska översikt är hämtad ifrån den tidigare genomgången och bör ses som ett destillat av den undersökningen. Presentation kommer att ske utifrån två teser; 1) att läx-rut bör införas och 2) att läx-rut inte bör införas. Som jag tidigare redogjorde för är P ett proargument och C ett contraargument. Siffran kännetecknar vilken ordning argumentet tillhör. P1 är således det första argumentet för tesen och C1P1 det första contrargumentet mot det första argumentet.

Tes: Läx-rut bör införas.
P1: Förmågan att beskatta läxhjälpmarknaden ökar.
P2: Subventionen leder till nya jobb för samhällsgrupper som inte är etablerade på arbetsmarknaden.
P3: Subventionen är självfinansierande och leder till ökade statliga intäkter.
P4: Genom subventionen får fler möjligheten att utnyttja läxhjälpstjänsten i förhållande till tidigare.
P5: Drygt nio av tio som anlitar läxhjälp är nöjda och sju av tio anger att detta stöd har bidragit till höjda resultat i skolan.
P6: Skattesubventionen är effektivare än andra alternativ i bakgrund av individuellt anpassat stöd.
C1P1: Det finns inga bevis för att det tidigare existerat en betydande svart marknad för läxhjälp.

¹⁰³ Arneng & Wendt, "Rutavdrag för läxhjälp gynnar starka elever", *Svenska Dagbladet*, 2012-09-03.

Denna argumentation stödjer tesen att läx-rut bör införas. Denna är, som jag tidigare redogjort för, kontextualiserad av en tydlig liberal inställning gentemot organisering av välfärden och statens förhållande till marknaden. Tesen underbyggs av argument som främst rör hur läx-rut leder till tillväxt genom ökade statliga intäkter eller fler arbetstillfällen. I motsats till den andra grupperingens argument om läx-rut som begränsande anses läx-rut främja möjligheten att nyttja tjänsten genom sänkta kostnader.

Tes: Läx-rut bör ej införas.
P1: Subventionen undergräver likheten i den svenska skolan och är diskriminerande då alla familjer inte kan använda tjänsten.
P2: Offentligt organiserade läxhjälp kan utnyttjas på lika förutsättningar, är lika effektiv som andra alternativ och är socialt utjämnande.
P3: Ideellt organiserad läxhjälp kan utnyttjas på lika förutsättningar, är lika effektiv som andra alternativ och är socialt utjämnande
P4: Det är inte legitimt att resurser tas ifrån en allmän skatt för att subventionera en tjänst som endast kan utnyttjas av särskilda grupper.
P1P1: Det är tio gånger vanligare att rut-avdrag nyttjas av barnfamiljer med höginkomst i förhållande till barnfamiljer med låg inkomst.
P1P3: Ideella organisationer är mer resurseffektiva än privata aktörer. För 30 miljoner SEK, samma kostnad som för RUT, skulle en organisation som Mattecentrum kunna hjälpa cirka 600 000 barn och ungdomar.
C1P2: Tidigare erfarenheter ifrån Norge visar att högpresterande elever fick höjda resultat, medan skillnaden till de lågpresterande elevernas resultat ökade.
C2P2: Det svenska skolsystemet med hårt belastade lärare kommer inte kunna hantera offentligt organiserad läxhjälp.
C1P1: Subventionen undergräver inte likvärdigheten i utbildningen p.g.a. att läxhjälp endast är ett komplement till ordinarie undervisning. Det är således inte en form av privat undervisning utan en enklare hjälp.

C2P1: Läxhjälp kan ej anses öka sociala klyftor då välbärgade familjer redan utnyttjar en svart form av läxhjälp. Subventionen skulle således endast medföra att fler kan utnyttja tjänsten.

Denna argumentation stödjer tesen att läx-rut inte bör införas. Kärnan i argumentationen utgörs av att läx-rut anses undergräva likvärdigheten som bör genomsyra svensk skola. Denna inställning karaktäriserar flera argument. Istället för att resurser bör satsas på en subvention bör de istället investeras i 1) offentligt organiserad läxhjälp eller 2) ideellt organiserad läxhjälp som anses verka för social utjämning. Argumentet för offentlig läxhjälp ifrågasätts genom ifrågasättanden av 1) effektiviteten och 2) den socialt utjämnande effekten. Argumentet om läx-rut och dess bäring på likvärdigheten i skolan ifrågasätts genom att hävda att samma process där välbärgade familjer redan utnyttjar läxhjälpen redan sker och att läxhjälp inte kan ses som ett substitut för ordinarie undervisning. Sammanfattningsvis kan vi konstatera att argumentationen, oavsett vilken tes den stödjer, uppkommer med 3 förslag på hur läxhjälpen kan utformas; 1) offentligt organiserad läxhjälp utan subvention, 2) ideellt organiserad läxhjälp utan subvention och 3) subvention av privat läxhjälp.

6 Analys

Följande är en analys av de förslag på utformning som jag tidigare identifierat genom argumentationsöversikten. Analysen syftar till att avgöra om de olika förslagen på läxhjälp är rimliga. För att ett förslag på utformning ska kunna anses vara rimligt behöver det vara förenligt med Rawls principer om rättvisa. Som det tidigare konstaterades finns det tre förslag på hur läxhjälpen bör utformas. Analysen kommer således ha dessa tre förslag som utgångspunkt. Det innebär att dessa tre scenarion kommer att problematiseras och utvärderas i förhållande till uppsatsens teori. De slutsatser som dras ur denna utvärdering kommer sedan att användas för att bedöma rättvisan och då rimligheten i förslaget. För att underlätta för en användning av Rawls som ett kriterium eller utvärderingsverktyg kommer det inledningsvis ske en tillämpning av okunnighetens slöja och principerna om rättvisa på läxhjälpen. Detta avser att formulera ett antal komponenter för hur en rättvis läxhjälp bör struktureras utifrån Rawls teori.

6.1 Okunnighetens slöja och en rättvis läxhjälp

Utifrån syftet att använda Rawls som utvärderingsverktyg eller kriterium anser jag det nödvändigt att enligt Rawls principer klargöra vilka komponenter som utgör den bästa och mest rättvisa formen av läxhjälp. I enlighet med Rawls teori är rättvisa det som är skäligt. Resultatet av det som fria och rationella personer bakom okunnighetens slöja skulle enas kring och som följer principerna om rättvisa angående läxhjälpens utformning anses vara skäligt. Jag vill hävda att personerna bakom slöjan hade enats om följande komponenter;

1. Lika möjligheter att utnyttja läxhjälpen måste garanteras alla medborgare.
2. Läxhjälpen bör utformas på ett sådant sätt så att den maximerar nyttan för de minst gynnade i samhället.
3. Ett förslag angående läxhjälpen får endast undergräva rätten till en likvärdig utbildning om samma begränsning 1) leder till ett större åtnjutande av samma rättighet för denna grupp eller 2) accepteras av den grupp som ser sin rättighet begränsas.

Utbildning är en nödvändighet för social mobilitet genom att medföra kapaciteten att göra fria och rationella val och således avancera i samhällshierarkin. Sverige är ett samhälle som i större utsträckning automatiserar ”enklare jobb” och inför högre krav på utbildning. Utbildning är således även en förutsättning för att kunna leva ett fullvärdigt liv. Vi kan även konstatera att läxhjälp är en effektiv metod för att höja betyg och tillgodogöra sig sin utbildning. I förhållande till utbildningens betydelse för framtida möjligheter att leva ett fullvärdigt och tryggt liv hade rationella personer bakom okunnighetens slöja enats om att läxhjälpen bör organiseras så att den maximerar nyttan för de minst gynnade och att det ska råda lika möjligheter att utnyttja läxhjälpen. Chansen att tillhöra en grupp som inte kan använda tjänsten, i vetskapen om vad högre utbildning och betyg betyder för såväl personlig utveckling som socialt avancemang, hade bedöms vara av en sådan skada att det hade framstått som skäligt. En begränsning hade endast accepterats av personerna bakom slöjan om den i framtiden hade resulterat i en större åtnjutande av samma rättighet eller accepterats av andra skäl av den grupp som ser sin tillgång till utbildning och rättighet begränsad.

6.2 Offentligt organiserad läxhjälp

Den offentligt organiserade läxhjälpen utgörs av att resurser investeras i kommuner som sedan ansvarar för att skolor upprättar läxhjälp under offentlig regi. Läxhjälpen är gratis och kan användas av alla elever förutsatt att de faktiskt dyker upp och följer de regler som finns. Kärnan i denna utformning, som även framkommer i argumentationen, är att offentligt organiserad läxhjälp är socialt utjämnande som ett resultat av att den inte kostar något. Det är ett felaktigt påstående som grundar sig i en felaktig förståelse av vilka faktorer som dikterar en individs konsumtionsvanor. Det finns fler kapital än det ekonomiska som påverkar om individen kommer att uppfatta utbildning, höga betyg och i förlängningen läxhjälp som något eftersträvänsvärt. Detta faktum kan återkopplas till Bourdieus teorier om habitus och kapital. De sociala villkor som reglerar hur vi bör handla i en särskild situation finns inkorporerade i ett personligt habitus. Genom det personliga habitus får individen en uppfattning om hur hen

bör handla i en given situationen.¹⁰⁴ Hur individen väljer att handla kommer att påverkas av hur habitus värderas inom olika kontexter.¹⁰⁵ Socialt avancemang dikteras av att eleven känner till de spelregler eller habitus som råder inom den omgivningen och även vilka kapital som anses värdefulla.

Inledningsvis kan jag dra slutsatsen att den sociala utjämnings-effekten är beroende av att alla elever känner till de spelregler som råder inom skolan och i förhållande till läxhjälp. Det betyder att elevens möjlighet att avancera beror på om det i hans habitus införlivats ett kulturellt kapital som medför att hen vet hur man ska bete sig under läxhjälp. Det är rimligt att anta att en bristande förståelse för vilka regler som råder inom denna omgivning kommer 1) resultera i att hen inte uppsöker läxhjälp eller 2) att hen bryter mot reglerna och således kommer att uteslutas ur läxhjälp. I förhållande till Bourdieus teorier kan man även konstatera att alla elevers möjlighet att ta del av läxhjälp påverkas av om de anser att den är av värde. Inom skolan råder det en existens av flera olika marknader där olika kapital värderas olika. Det finns en marknad där kapital som står i motsättning till de regler som råder under läxhjälp värderas högt. Detta kan handla om ett språkbruk som inte godkänns eller att betyg och skolnärvaro inte anses vara av värde. Offentligt organiserad läxhjälp och dess förmodade sociala utjämning dikteras således av att flera marknader inte står i motsättning till varandra.

I förhållande till olika värderingar av kapital blir även hemmets resurser av betydelse för elevens benägenhet att ta del av läxhjälp. Hemmets resurser är en form av socialt kapital som har bäring på elevens engagemang i skolan. Elever vars föräldrar har låg utbildning och/eller bakgrund i ett utomeuropeiskt land upplever att de får lågt stöd i läxläsning hemifrån.¹⁰⁶ I likhet med tidigare forskning drar jag slutsatsen att olika samhällsklasser värderar höga betyg och utbildning olika. De med lågutbildning är mindre benägna att bedöma utbildning, höga betyg och andra liknande kulturella kapital vara av värde. Således kommer de personer som har ett starkt kulturellt kapital som införlivats i deras habitus ifrån hemmet inte endast vara medvetna om vilka spelregler som råder utan även tillskriva höga betyg och läxhjälp ett högre värde.

Jag anser inte att offentligt organiserad läxhjälp kan anses vara socialt utjämnande eller tillgänglig alla endast på grund av att den är gratis. Lägre samhällsklasser med bristande kulturellt kapital kommer inte att tillskriva läxhjälp samma värde som de med föräldrar som

¹⁰⁴ Bourdieu, 1993, s. 299.

¹⁰⁵ Bourdieu, 1993, s. 298.

¹⁰⁶ Högdin, 2007, s. 99.

är högutbildade. Utöver det kommer inte föräldrar från alla samhällsklasser vara medvetna om vilka spelregler som råder, det vill säga att det inte endast blir en fråga om ointresse utan även en fråga om okunskap som ett resultat av lägre delaktighet. Denna skepticism eller bristande förståelse kommer sedan att införlivas i elevens personliga habitus. Resultatet av det blir att den sociala utjämnings effekten uteblir.

Nästföljande avsnitt kommer att kontrastera läxhjälp i offentlig regi gentemot Rawls principer om rättvisa och de principer jag formulerat under 6.1. Frihetsprincipen stipulerar att alla personer har rätt till ett så omfattande system av friheter som är förenligt med att alla har ett liknande frihetsystem.¹⁰⁷ För att besvara denna fråga är det viktigt att först granska hur utbildning och specifik läxhjälp är en rättighetsfråga. Det är under den obligatoriska skolundervisningen som de kunskaper som är elementära för en persons personliga utveckling förmedlas.¹⁰⁸ Genom det utgör den obligatoriska undervisningen grunden i individens möjlighet, och därmed rätt, till att delta i samhällslivet som en medborgare.¹⁰⁹ Således bör tillgången till fullvärdig utbildning betraktas som en medborgerlig rätt genom att ge alla personer, oavsett förutsättningar, ökad frihet att forma sina egna livsval. Kan offentligt organiserad läxhjälp anses överensstämma med frihetsprincipen? I enlighet med det resonemang jag tidigare fört anser jag inte att den gör det. Som en politisk idé är offentligt organiserad läxhjälp inte problematiskt ur ett rättighetsperspektiv. Men, i förhållande till den sociala bakgrundens betydelse för möjligheten att ta del av läxhjälpen undergräver denna kombination likvärdigheten i skolan. Offentligt organiserad läxhjälp blir i denna instans en katalysator som möjliggör för en orättvis tillgång till den bästa möjliga utbildningen.

Rawls andra princip om rättvisa utgörs, som tidigare redogjorts för, av två principer. Den första, principen om lika möjligheter, är ett politiskt ideal som motsätter sig att individens möjligheter påverkas av faktorer som står utanför hans val.¹¹⁰ I enlighet med det ideal hävdar Rawls att tjänster och positioner ska vara tillgängliga för alla under de villkor som principen dikterar.¹¹¹ Innebörden blir att samhället och dess institutioner bör struktureras så att personer med jämbördig talang och ambition ska ha samma förutsättningar för att få en position eller tjänst de eftersträvar.¹¹² Jag anser inte att läxhjälp i offentlig regi är förenlig med

¹⁰⁷ Rawls, 1971, s. 61.

¹⁰⁸ Marshall & Bottomore, 1992, s. 25.

¹⁰⁹ Marshall & Bottomore, 1992, s. 25.

¹¹⁰ Rawls, 1971, s. 62.

¹¹¹ Rawls, 1971, s. 63.

¹¹² Rawls, 1971, s. 63.

denna princip. Läxhjälp i offentlig regi är inte diskriminerande i mening att den aktivt utesluter särskilda grupper tillgång till en rättvis utbildning. Individen har möjligheten att ta del av läxhjälp utan att uteslutas. Principen stipulerar dock att samhället och dess institutioner bör struktureras så att personer med jämbördig talang och ambition har samma förutsättningar. Jag vill hävda att offentligt organiserad läxhjälp ger upphov till indirekta hinder för elever ur lägre samhällsklasser att ta del av läxhjälpen och således få samma förutsättningar för att klara sin skolgång. Det eftersom att man inte tar hänsyn till den sociala bakgrundens betydelse för fortsatt studieengagemang. Personer med jämbördig talang och ambition har således inte endast olika förutsättningar för att ta del av läxhjälpen, utan även ojämnliska möjligheter att tillgodogöra sig utbildning för framtida socialt avancemang.

Slutligen stipulerar differensprincipen att beslutsfattande bör ske i enlighet med att maximera nyttan för de sämst ställda.¹¹³ I förhållande till det framstår offentligt organiserad läxhjälp som problematiskt. Mitt resonemang behandlar i stor del problemet med att lägre samhällsklasser med lågutbildning och ett lågt kulturellt kapital inte har samma förutsättningar att utnyttja offentlig läxhjälp. Det medför kortsiktiga och långsiktiga konsekvenser för såväl utbildning som framtida social mobilitet. Följaktligen kan inte offentligt organiserad läxhjälp anses maximera nyttan för de sämst ställda.

Sammanfattningsvis bedömer jag förslaget om offentligt organiserad läxhjälp och dess stödande argumentation inte att vara rimlig. Det som ett resultat av att den inte uppfyller de krav som formulerats utifrån Rawls teori om rättvisa.

6.3 Subventionerad privat läxhjälp

Läx-rut är, som jag tidigare nämnt, ett politiskt förslag som syftar till att med statliga medel subventionera läxhjälp som utförs av läxhjälpföretag. Det innebär att tjänsten som erbjuds allmänheten blir billigare. Privat läxhjälp erbjuds en enskild elev och utförs i det egna hemmet. Den subventionerade tjänsten uppgick 2013 till cirka 224 SEK per barn per timme.¹¹⁴

Angående utformningens förhållande till målet med en likvärdig skola finns det flera

¹¹³ Rawls, 1971, s. 67.

¹¹⁴ Röstlund, Lisa, "Läxhjälp – en miljonindustri", *Aftonbladet*, 2013-03-09.

faktorer att granska. Inledningsvis är tjänsten dyr för de familjer som har en låg inkomst eller som försörjer sig på statliga bidrag. Att olika samhällsklasser har olika möjligheter att utnyttja bidraget är något som bekräftas av att det är tio gånger vanligare att rut-avdrag nyttjas av barnfamiljer med höginkomst i förhållande till barnfamiljer med låg inkomst.¹¹⁵ Jag vill dock hävda att det inte endast är ekonomiskt kapital som hindrar ett likvärdigt användande av läxhjälpen i detta fall. Som jag tidigare redogjort för finns det fler kapital som dikterar individens konsumtionsvanor. Det kulturella kapital som införlivas i individens habitus ifrån hemmet och de resurser som finns närvarande där kommer att påverka hur individen bedömer värdet i högre betyg och av att gå på läxhjälp. Det resulterar i att även om familjen i fråga har det nödvändiga ekonomiska kapitalet, men inte tillskriver utbildning ett symboliskt värde, kommer inte läxhjälpen att anses attraktiv. Följaktligen kommer läxhjälpen att användas i högre grad av elever som tillhör den övre samhällsklassen.

I förhållande till Rawls första princip om rättvisa vill jag framföra samma kritik som jag tidigare framhållit. Förutsatt att tillgången till en jämlik utbildning betraktas som en rättighet anser jag inte att subventionerad läxhjälp möter detta kriterium. Statlig subventionerad läxhjälp skapar ojämnliska förutsättningar för elever ifrån olika socioekonomiska bakgrunder att ta del av utbildning.

I förhållande till Rawls andra princip om rättvisa kan vi avgöra eventuell legitimitet i att skapa tillväxt på bekostnad av likvärdig utbildning. Inledningsvis behöver förslaget vara förenligt med att samhället och dess institutioner struktureras så att personer med jämbördig talang och ambition ska ha samma förutsättningar för att få en position eller tjänst de eftersträvar. Det är givetvis inte fel om man som förälder väljer att köpa läxhjälp åt sitt barn, det är var individs personliga val, relevansen utgörs istället av om det är legitimt att offentligheten subventionerar denna process. Jag anser inte att subventionen av läxhjälp är förenlig med denna princip. Inledningsvis kan inte elever av jämbördig talang och ambition utnyttja tjänsten på samma villkor, det är ett direkt resultat av samhällets organisering. Samhället präglas av en snedfördelning av såväl ekonomiskt som kulturellt kapital, i kombination med subventionen leder det till att endast de elever som kommer ifrån hem med tillgång till dessa kapital kan utnyttja tjänsten. I ett samhälle som karaktäriseras av credentialism och betygsinflation blir även betyg och graden av utbildning en nödvändighet

¹¹⁵ TT, ”De som tjänar mest gör flest rutavdrag”, *Sveriges Television*, 2013-12-26.

för socialt avancemang. En ojämnlik tillgång till en tjänst som visat sig mycket effektiv i höjningen av betyg riskerar att undergräva förutsättningarna för socialt avancemang.

Majoriteten av de argument som används för att stödja införandet av subventionen uttrycker att förslaget är legitimt baserat på tillväxt i en rad olika bemärkelser. Kan tillväxt och ökade arbetstillfällen legitimeras på bekostnad av bristande likvärdighet? Differensprincipen skänker viss vägledning i frågor om hur nytta mellan flera scenarion bör bedömas. Pondera att subventionen leder till ökad tillväxt på det sätt som framförs. Läx-rut leder således till ökade statliga intäkter och ökade arbetstillfällen för grupper som inte är etablerade på arbetsmarknaden. Kan det anses maximera nyttan för den sämst ställda? Jag vill hävda motsatsen. Utbildning är en nödvändighet för social mobilitet genom att medföra kapaciteten att göra fria och rationella val och således avancera i samhällshierarkin. I förhållande till utbildningens betydelse för framtida möjligheter att leva ett fullvärdigt och tryggt liv hade rationella personer bakom okunnighetens slöja enats om att läxhjälpen endast kan subventioneras om denna subvention kan nyttjas av samtliga medborgare. Chansen att tillhöra en grupp som inte kan använda tjänsten, i vetenskapen om vad högre utbildning och betyg betyder för såväl personlig utveckling som socialt avancemang, hade bedöms vara av en sådan skada att det hade framstått som skäligt.

Sammanfattningsvis vill jag därför hävda att statligt subventionerad läxhjälp är ett förslag som inte är rimligt. Det i förhållande till en brist på kompatibilitet med Rawls principer om rättvisa.

6.4 Ideellt organiserad läxhjälp

Den ideellt organiserade läxhjälpen är ett förslag på en utformning där ideella organisationer organiserar verksamheten. Det innebär att organisationen bistår med volontärer som på fritt bevåg hjälper eleverna. Detta sker oftast i organisationens egna lokaler eller i offentliga skollokaler. Det är gratis att använda läxhjälpen då den finansieras av offentliga verksamhetsbidrag.

Jag finner det inte relevant att återupprepa mitt tidigare resonemang om hur det finns fler faktorer än ekonomiskt kapital som dikterar individens konsumtionsvanor. Jag tänker dock hävda att jag inte ser några hinder för hur samma process inte bör vara närvarande i fallet med ideellt organiserad läxhjälp. Elever med ett bristande kulturellt kapital som

införlivats i deras habitus ifrån hemmet kommer inte att tillskriva utbildning samma värde och således inte vara lika benägna att uppsöka läxhjälpen.

Kan ideellt organiserad läxhjälp anses överensstämma med frihetsprincipen? Ideellt engagemang och civilsamhället som fenomen är en demokratiskapande sektor. När människor engagerar sig tillsammans eller ingår i en verksamhet som bygger på ideellt engagemang så uppstår det ett socialt kapital i form av tillit, tillit gentemot andra människor, gentemot institutioner och samhället i stort.¹¹⁶ Jag vill dock återigen hävda att som idé är inte ideellt organiserade läxhjälp problematisk, det är istället det faktum att den kontextualiseras av vårt moderna klassamhälle. Om syftet med skolan är att den ska vara likvärdig och att alla elever ska garanteras en likvärdig kvalitativ utbildning kan samma samhälle inte upprätta externa kvalitetshöjande verksamheter om samma samhälle inte kan garantera att dessa kan utnyttjas av alla elever.

Vad har den andra principen om rättvisa för bäring på ideellt organiserad läxhjälp? Även i denna kontext vill jag framhålla att tidigare kritik har relevans. Utan åtgärder som tar hänsyn till den sociala bakgrundens betydelse för möjligheten att tillgodogöra utbildning blir ideellt organiserad läxhjälp ett indirekt hinder för tillgången till en likvärdig utbildning. Elever med låga sociala och kulturella kapital har således inte samma förutsättningar att ta del av läxhjälpen som en elev med motsatta förhållanden.

Slutligen stipulerar differensprincipen att beslutsfattande bör ske i enlighet med att maximera nyttan för de sämst ställda. De tidigare resonemangen fastställer att de med lägre kulturellt och socialt kapital inte har samma förutsättningar att utnyttja läxhjälpen. Det resulterar i att en kvalitetshöjande verksamhet främst nyttjas av elever som kommer från hem med starka kulturella kapital. Jag anser således inte att den maximerar nyttan för de sämst ställda. Invändningen mot detta resonemang är rimligen att ideell läxhjälp syftar till att erbjuda tjänsten i landets mer socioekonomiskt utsatta områden. Hur kan den med bakgrunden av det inte anse gynna de sämst ställda? Viktigt att bejaka är att familjer ifrån socioekonomiskt utsatta områden är olika. Beroende på föräldrarnas utbildningsnivå och andra faktorer finns det således en variation i vilka resurser som finns tillgängliga i hemmet. En brist på ekonomiskt kapital behöver inte vara synonymt med en brist på kulturellt kapital. Högutbildade invandrarföräldrar är ett ypperligt exempel på där diskriminering och bristande språkförståelse resulterat i att det starka kulturella kapitalet inte översatts till ett starkt

¹¹⁶ Putnam, Robert D., *Den ensamme bowlaren: den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse*, 2. uppl., SNS förlag, Stockholm, 2006 s. 18.

ekonomiskt kapital. Jag vill hävda att de som uppsöker läxhjälpen i dessa områden är de som har ett starkt habitus. Deras förutsättningar för social mobilitet var således redan goda innan de uppsökte läxhjälpen. Faktumet att verksamheten placeras i det utvalda området är således inte en garanti för att den gynnar de sämst ställda. Det som ett resultat av att inom denna kontext är de sämst ställda inte nödvändigtvis de som har det lägsta ekonomiska kapitalet utan det lägsta kulturella och sociala kapitalet.

Sammanfattningsvis anser jag inte att läxhjälpen i ideell regi lyckas genomföra rimlighetsprövningen. Detta som ett resultat av att den inte överensstämmer med Rawls principer om rättvisa.

7 Diskussion och sammanfattning

Uppsatsen har hängivit sig åt att systematiskt granska den debatt och de förslag på utformningen av läxhjälpen som identifierats. Den avslutande delen kommer kontextualisera frågan för att se vilken funktion debatten fyller inom ett bredare svenskt samhällsperspektiv. Jag ämnar även ge förslag på vidare forskning inom området och att ägna viss tid åt att diskutera frågan om det finns en rättvis läxhjälp.

Den förra nobelpristagaren i litteratur Thomas Mann yttrade citatet ”Everything is politics”.¹¹⁷ Det var förmodligen en reflektion av egna personliga erfarenheter där Mann såg sina böcker brännas på bokbål under den Nazistiska regimen i Tyskland. Om man bortser ifrån detta så har den meningen stor relevans. Jag vill nämligen hävda att all kamp är ideologisk. Ideologi är en samling synpunkter och idéer för hur vi bör se på människan och det samhälle hen lever i. Ideologin är således lika mycket historia, som nutid och framtid. Debatten om läxhjälp är en bekräftelse för hur en snäv fråga kontextualiserats av rådande politiska och ideologiska omständigheter. Debatten om läxhjälpen blev i detta avseende en avspegling av en ideologisk kamp. En ideologisk kamp om hur vi bör se på organiseringen av välfärden där nyliberala strömningar om en interventionslogik och tron på en avreglerad marknads förmåga att finna lösningar för individen kontrasterades mot socialismens betoning av kollektivet som organisatorisk bas.

Uppsatsens disposition kommer i någon mån att vara frustrerande för läsaren. Jag spenderar över 14 000 ord med att kritisera och utvärdera existerande förslag utan att ägna tid åt presentera alternativ för hur läxhjälpen bör organiseras utefter de slutsatser jag härleder. Inledningsvis vill jag hävda att de principer jag formulerar i kapitel 6.1 bör vara vägledande för hur läxhjälpen bör utformas. Förutsatt att syftet med utbildningen är att den ska vara likvärdig bör samma samhälle inte upprätta externa kvalitetshöjande verksamheter om samma samhälle inte kan garantera att dessa kan utnyttjas av alla elever. I förhållande till denna problematik vill jag presentera följande förslag:

- 1) Krav på att samtliga offentliga skolor bör integrera läxhjälp under ordinarie skoltid.
- 2) Investera i teknik som möjliggör för privat läxhjälp via internetbaserade tjänster.

¹¹⁷ Mann, Thomas, *The magic mountain.*, Minerva, London, 1996, s. 321.

Jag vill framhålla att dessa inte är fullständiga lösningar. Mycket av problematiken kring läxhjälpen utgörs av en samhällskontext som präglas av en stark klassnärvaro. Således blir frågan om en likvärdig utbildning i förhållande till läxhjälpen endast oproblematisk när klassamhället inte längre är ett problem i sig. Dock anser jag att dessa förslag mildrar en del av den problematik jag tidigare diskuterat. En integrering av läxhjälpen under ordinarie skoltid skulle öka benägenheten för elever med ett lägre kulturellt kapital att närvara. I förhållande till privat läxhjälp behövs alternativ till den dyra tjänst som existerat, med eller utan avdragsmöjlighet. Ett förslag skulle vara att investera eller underlätta för teknik som möjliggör för privatläxhjälp via internetbaserade tjänster och samtidigt utöka skattesubventionen så att den även gäller specifikt det. Det bör resultera i en avsevärt billigare tjänst som fortfarande kan erbjuda samma individanpassade stöd som visat sig uppskattat och kvalitetshöjande. Dock förutsätter givetvis det att skolan eller offentligheten bistår familjen med ekonomiskt stöd för att införskaffa teknologin. I förhållande till det vill jag även lyfta fram behovet av fortsatt forskning inom området. Läxhjälpen är ett underforskat fenomen inom den svenska kontexten. Jag föreslår att vidare forskning bör behandla läxhjälpen utifrån ett tydligare utbildningssociologiskt perspektiv. Kvalitativ forskning angående läxhjälpens sociala implikationer likväl som kvantitativa studier angående eventuella spridningar bland deltagare.

Syftet med denna studie var att kritiskt granska och utvärdera samhällsdebatten kring läxhjälpen för att avgöra om de förslag på utformningar som identifierats är rimliga och rättvisa. Tre frågeställningar formulerades för att bemöta det uttalade syftet:

1. Hur ser argumentationen ut i debatten kring läxhjälpens utformning?
2. Vilka förslag på utformning av läxhjälp går att identifiera genom en granskning av argumentationen?
3. Är de förslag som identifierats kompatibla med John Rawls principer om rättvisa?

Genom uppsatsens valda metod framgick att argumentation kring läxhjälpens utformning bestod av två argumentativa läger. De förespråkade antingen 1) införandet av läx-rut eller 2) ökade medel till offentliga och ideella läxhjälpsverksamheter. För att besvara den första frågeställningen kompletterades även argumentationsöversikten med en beskrivning av

debatten. I denna kunde det konstateras att debatten och även argumentationen kontextualiserades av rådande politiska omständigheter och en ideologisk kamp.

Genom argumentationsanalysen uppdagades även vilka förslag på utformning av läxhjälpen som kunde identifieras. Dessa var ideellt organiserad läxhjälp, offentligt organiserad läxhjälp och subventionerad privat läxhjälp. För att avgöra om dessa förslag var rättvisa och rimliga prövades de gentemot den externa rimlighetsprövningen. För att ett förslag skulle kunna vara rimligt behövde det svara mot John Rawls principer om rättvisa. Den inledande delen i analysarbetet prövade läxhjälpen gentemot tankeexperimentet om okunnighetens slöja. Detta följdes av en granskning där de tre förslagen prövades gentemot principerna och i ett utvärderande syfte tillämpades även ett utbildningssociologiskt ramverk. Genom dessa tillämpningar kunde det konstateras att samtliga förslag på utformning av läxhjälp inte kunde anses vara rimliga då de inte svarade mot de fastställda principerna.

Uppsatsen avslutades med att diskutera den ideologiska diskurs som finns närvarande i debatten och att reflektera över potentiella alternativ på utformning av läxhjälpen som bemöter den problematik studien identifierat i nuvarande förslag. Krav på att samtliga offentliga skolor bör integrera läxhjälp under ordinarie skoltid och behovet av att investera i teknik som möjliggör för privat läxhjälp via internetbaserade tjänster lyftes fram. Dessa förslag ansågs mildra läxhjälpens negativa effekter på en likvärdig svensk skola.

Referensförteckning

Empiriskt material

Abrahamsson, Maria, ”Äntligen kan vanligt folk köpa avlastning”, *Svenska Dagbladet*, 2012-11-29, <http://www.svd.se/antligen-kan-vanligt-folk-kopa-avlastning/om/debatt>, hämtad 2016-05-24

Armeng Maria & Wendt Johan, ”Rutavdrag för läxhjälp gynnar starka elever”, *Svenska Dagbladet*, 2012-09-03, <http://www.svd.se/rutavdrag-for-laxhjalp-gynnar-starka-elever/om/debatt>, hämtad 2016-05-24

Jansson Thomas, Karlsson, Lenita, Lövgren, Sophia, Mohammed, Hala & Thiringer, Sara, ”Alla barn ska få chans att klara läxorna”, *Svenska Dagbladet*, 2012-12-04, <http://www.svd.se/alla-barn-ska-fa-chans-att-klara-laxorna>, hämtad 2016-05-24

Johanson, Filip & Åvall, Richard, ”Läxhjälp i offentlig regi riskerar att öka klyftorna”, *Dagens Nyheter*, 2014-06-24, <http://www.dn.se/debatt/laxhjalp-i-offentlig-regi-riskerar-att-oka-klyftorna/>, hämtad 2016-05-24

Löfven, Stefan, ”Rutavdraget för läxhjälp ska bort”, *Aftonbladet*, 2013-09-08, <http://www.aftonbladet.se/debatt/article17627791.ab>, hämtad 2016-05-24

Nilsson, Magnus, ”Läxhjälp ett tecken på misslyckad skolpolitik”, *Svenska Dagbladet*, 2012-09-05, <http://www.svd.se/laxhjalp-ett-tecken-pa-misslyckad-skolpolitik/om/debatt>, hämtad 2016-05-24

Qarlsson, Annika, ”Rut-avdrag för läxhjälp är odelat positivt”, *Svenska Dagbladet*, 2012-11-12, <http://www.svd.se/rut-avdrag-for-laxhjalp-ar-odelat-positivt/om/debatt>, hämtad 2016-05-24

Tobé, Tomas & Von Sydow, Henrik, ”Läx-rut är en möjlighet – inte ett hot”, *Svenska Dagbladet*, 2012-12-05, <http://www.svd.se/lax-rut-ar-en-mojlighet--inte-ett-hot/om/debatt>, hämtad 2016-05-24

Vlachos, Jonas, ”Avdrag för läxhjälp blir dyrt och ojämnt”, *Svenska Dagbladet*, 2012-11-27, <http://www.svd.se/avdrag-for-laxhjalp-blir-dyrt-och-ojamlikt/om/debatt>, hämtad 2016-05-24

Litteratur

Aysit, Tansel; Bircan, Fatma, “Private Supplementary Tutoring in Turkey: Recent Evidence on Its Various Aspects”, *Iza*, no. 3471, 2008

Beckman, Ludvig, *Grundbok i idéanalys: det kritiska studiet av politiska texter och idéer*, Santérus, Stockholm, 2005

Björnsson, Gunnar, Kihlbom, Ulrik & Ullholm, Anders, *Argumentationsanalys: färdigheter för kritiskt tänkande*, 2. [utökade] utg., Natur & kultur, Stockholm, 2009

Boalt, Gunnar & Husén, Torsten, *Skolans sociologi*, Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1964

Bourdieu, Pierre, *Kultursociologiska texter*, 4. uppl., B. Östlings bokförlag. Symposion, Stockholm, 1993

Bray, Mark, “The shadow education system: private tutoring and its implications for planners”, *Fundamentals for educational planning*, vol. 2, 2007

Eriksson, Göran, ”Klyftorna växer snabbast i Sverige”, *Svenska Dagbladet*, 2014-05-13, <http://www.svd.se/klyftor-vaxer-snabbast-isverige>, hämtad 2016-05-26

Gingrich, Jane R., *Making markets in the welfare state: the politics of varying market reforms*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011

Högdin, Sara, *Utbildning på (o)lika villkor: om kön och etnisk bakgrund i grundskolan*, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet, 2007

Jelmini Sundén, Maria. "Boom för läxhjälp oroar Skolverket", *Svenska dagbladet*, 2013-08-27, <http://www.svd.se/boom-for-laxhjalp-oroar-skolverket--rut-avdrag-for-laxhjalp-har-blivit-en-guldgruva-for-ny-bransch>, hämtad 2016-05-26

Mann, Thomas, *The magic mountain.*, Minerva, London, 1996

Marshall, Thomas Humphrey & Bottomore, Thomas Burton, *Citizenship and social class*, Pluto Press, London, 1992

Mer än bara läxor: en utvärdering av läxhjälp på tio skolor, Skolverket, Stockholm, 2014

Næss, Arne, *Empirisk semantik*, Läromedelsförl., Svenska bokförl., Stockholm, 1961

Ogbu, John, "Understanding cultural learning and diversity", *Educational Researcher*, vol. 21, no.12, 1992

Olsson, Hans, Skolan är väljarnas viktigaste sakfråga, *Dagens Nyheter*, 2014-09-03, <http://www.dn.se/valet-2014/skolan-ar-valjarnas-viktigaste-sakfraga>, hämtad 2016-05-26

Patriksson, Göran, *Utbildningssociologi: en introduktion*, Studentlitteratur, Lund, 1971

Pheonix, Ann, "Neoliberalism and Masculinity", *Youth and Society*, vol. 36, no.16, 2004

Putnam, Robert D., *Den ensamme bowlaren: den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse*, 2. uppl., SNS förlag, Stockholm, 2006

Rawls, John, *A theory of justice*, Cambridge, Mass., 1971

Rustad att möta framtiden?: PISA 2009 om 15 åringars läsförståelse och kunskaper i matematik och naturvetenskap”, Skolverket, Stockholm, 2010

Röda Korset, ”Läxhjälp”, <http://www.redcross.se/behover-du-var-hjalp/laxhjalp/>, hämtad 2016-05-28

Röstlund, Lisa, ”Läxhjälp – en miljonindustri”, *Aftonbladet*, 2013-03-09, <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article15348371.ab>, hämtad 2016-05-26

Shachar, Ayelet, *Multicultural jurisdictions cultural differences and women's rights*, Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2001

Skattereduktion för läxhjälp – Skatteutskottets betänkande, Riksdagsprotokoll 2012/13:37, 05-12-2016, <https://data.riksdagen.se/fil/E2411057-B7DE-411C-A09B-07B7A20E1F00>

Tallberg Broman, Ingegerd, *Pedagogiskt arbete och kön: med historiska och nutida exempel*, Studentlitteratur, Lund, 2002

TT, ”De som tjänar mest gör flest rutavdrag”, *Sveriges Telivison*, 2013-12-26, <http://www.svt.se/nyheter/ekonomi/de-som-tjanar-mest-gor-flest-rut-avdrag>, hämtad 2016-05-26

Willis, Paul E., *Learning to labour: how working class kids get working class jobs*, Saxon House, Farnborough, 1977